

ՎԵՐԵԼԵԱՆ

Լուսինի

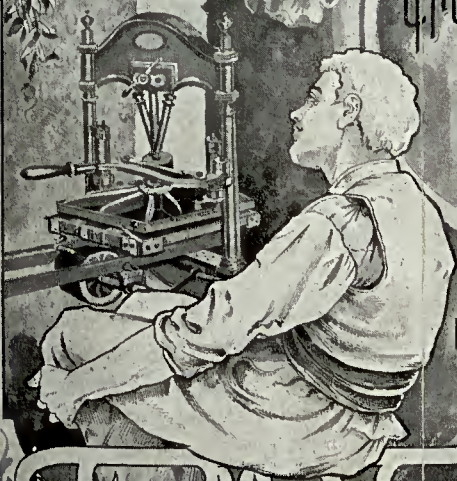

Կիսամետաղ
ԱՉԳԱՅԻՆ
ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

32^{րդ} ՏԻՐԻ
1902

ԹԻԻ 23 ԴԵՍ. 1

ԽՄԲԱԳԻՐ-ՏՆՕՐԵՆ
Մ.ՄԱՏՈՒՐԵԱՆ ՈՐԴԻ
ԻԶՄԻՐ

M. HASSALIAN & Co. Smyrna

de la Revue Armenienne HANTISS

ՄԵՐ Կ. ՊՕԼՍՈՅ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱՑ

Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ գործակալութիւնն ստանձնած է Կ. Պոլսոյ մէջ Մեծ. Լեւոն էֆ. ՇԱԹՐԵԱՆ որու միջոցաւ կրնան բաժանորդագրուիլ փափաքողք եւ որ կ'գտնուի ամեն Շաբաթ Կ. Ե. Մանգուշեի Խմբագրատունը:

Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ ձեռքէ կ'ձախուի նաեւ հասար 40 փարայի Մեծ. ՆՇԱՆ էֆ. ՕԶԱՆԵԱՆԻ մօտ, Պահիջե Դաքու քիւ 59:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ձրի՞ Թի. Թողակաւոր	961
Պրական եւ Թատեր. Թշեր Լ. Թշեր-յ Ա. Նաւարեան	965
Կենսաբանական նոր Տեսութիւն Ոճերը	
Տր Մաքս Նորստ	Բաբ. Վարսամ 896
Մոլորում Ռեւել	Լ. Շաքրեան 975
Պրական Պիմաստ. Ա. Փանտե	Ա. Յարութիւնեան 975
Թղթակցութիւն	Սեթ 982
Հեղինակութիւն	Ակիւլինե 986
Բաց Շամակ	Կ. Սեպիսեան 988
Լեւոնի Ս. Զ. Լ. Լ. Լ. Լ.	Դիւմիա 989
Ճերմակ Ու Սեւ Ալեքէի- Լ. Լ. Լ.	Նուրեան 992
Նոր Հաստատութիւն Մը	995
Լրաբաղ	Ա. Ա. Մ. 997
Քաղաքական	998
“Արեւելեան Մամուլ” Շաբաթաբեր	1000

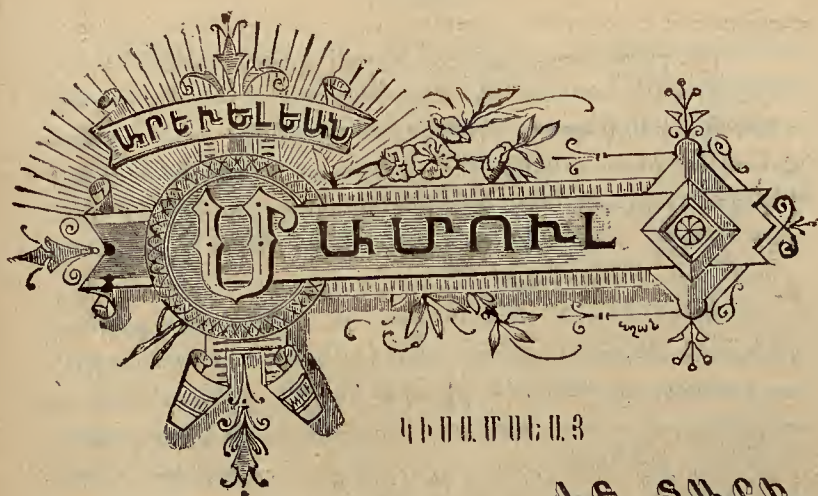
Ա. Ջ. Պ.

Տաճկերէն լեզուի քաջագիտ եւ պատուաւոր անձ մը պատրաստ է զիւրօւսոյց մեթոտով մանաւոր դասեր աւանդել տիւ աշակերտաց որոնք կ'փափաքին քիչ ժամանակի մէջ աւելի Օսմանեան լեզուն:

Փափաքողք պարտին զիմել Ը. Մահալ Խմբագրատունը:

ՆՈՒՐԱՏՈՒՅԻԹԻՒՆ

Պարոն Վահէ Սիմփսոնեան՝ Պարոն Յակոբ Յալսեանի հարսանեաց առթիւ փախան ծագիւնփունջի նուիրած է 10 տ'ան ֆրանք Ներսէսեան եւ Հոգ. Որբախնամ Որբանոցներուն:

ԹԻԻ 23

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1902

ՉՐԻՐ ԹԷ ԹՈՇԱԿԱՒՈՐ

Մեր տահմային գործերու ընթացքին քայլ տու քայլ հետևող մը միշտ պիտի հանգիպէր սա իրողութեան, թէ պաշտօնական ու անպաշտօն մարմիններ զօհունուկութիւն մը կունենան՝ երբ ու է խնդրոյ մէջ, առանց լուրջ խորհրդածութեան, առանց աշխատութեան ու յագնութեան, առանց գրամի ու ծախսի՝ ու է գործի յաջողութիւնը կը տեսնեն, երկրորդական երրորդական կ'առնալ իրենց համար թէ այդ գլուխ ելած գործն ամուր հիմերու վրայ դրուած է, կամ գտնէ մինչև վաւարուած սահման մը պիտի կրնայ անսոյթաբար յարատևութեամբ մ'ընթանալ:

Այս առումի կարգադրութիւններ օրքան ալ երեսութեամբ զօհունակութիւն պատճառեն պաշտօնական մարմիններու, օրրախնամ հաստատութիւններու, կրթա-

կան վարիչներու, աղքատախնամ ընկերութիւններու, մէկ խօսքով՝ այն ամեն մարմիններու որոյ նպատակը օգնութեան կարօտ համայնքի մը միջին ու աղքատ դասակարգերն ընդունելու կ'էգտի, չեն կրնար ու եւ կերպով արդարանալ երբ անմտած որոշումով կը յուսան իրենց ստանձնած պարտականութիւններն լիովին դործադրած նկատել:

Կ'ընդունինք որ մեծածախս գումարներով դործադրելի ձեռնարկ մը կրնայ յանկարծական բարերարի մը առատածեղնութեամբ իրագործուիլ, կ'ընդունինք որ բայց մը ցոյց տուող պիտե՛՛ն մը գոյեւ միակ դարմանը՝ փոխառութիւնն եղած ըլլայ եւ թէ փոխառութեամբ հայթայթուած գումարներն՝ ի վերջէ՛ նուիրատուութեամբ մը կրնան յարդարուիլ, բայց չենք կրնար երբէք համոզուիլ թէ թշուառ պաշտօնեայի մը կատարելիք դործը կրնայ ձրիարար անհատ մ'ստանձնել եւ զայն խղճի մասք կատարել:

Ահա այս տեղ է մեր կարծեօք բուն իսկ սխալ գրութիւնն որու մէջ կ'իյնանք շարունակ եւ որու երեսէն միշտ կ'առնենք ու պիտի տուենք, մինչեւ որ հաստատ կերպով չըմբռնենք թէ ինչպէ՛ս անհատական նոյնպէ՛ս եւ տոհմային դործերը բարեօք վարելու համար հարկ անհրաժեշտ է լաւ վարձատրուած պաշտօնեաներ ունենալ, եթէ կուզենք որ մեր առօրեայ դործառնութիւններն կանոնաւոր ուղղութեամբ մը յառաջ քալեն:

Թերեւս ընդհանուր զարմանք պատճառենք եթէ ըսենք թէ ամեն տեսակ անկանոնութիւններու գրգռեն մեր անթոշակ ժողովականներն եւ խորհուրդներն, որոնց տեղ եթէ կարելի ըլլար լաւ վճարեալ մէյմէկ պաշտօնեայ կարգել, պատասխանատու տեղւոյն առաջնորդին, կամ գէթ միակ ժողովոյ մը՝ ընդհանուր համարառու նկատելով վերին եկեղեցական իշխանութիւնն, Պատրիարքարանն, ապահով ենք որ ո՛չ մեր առաջնորդներն իրենց ժողովներով անկանոնութեան տիպաւորներ պիտի ըլլային, ո՛չ մեր դպրոցներն ամեն շրջանի քանի մը անձերու քմահաճոյից խաղալիկ, ոչ մեր

հիւանդանոցներն առանց զլուխի ու պոչի՝ անկերպարան վիճակի մատնուած, ոչ մեր ազքատախնամներն անկայուն ու յեղ լեզուի, ոչ մեր որբանոցներն անհեթեթ ու հակաորոտիրական, և այսպէս ըստ կարգի. բայց դժբաղդաբար մեր այս յայտնուած կարծիքն լաւ կզգանք թէ առայժմ անգործադրելի է ու կ'մնայ խիստ ծանր ու վաւիւռի հարց մ'է որ կ'նետենք հրապարակ և որու կարգադրութիւնն ու գործնական հանգամանքի մը վերածումն աշաւարջ ու խորալնին ուսումնասիրութեան կը կարօտի. տիրապ հին դրութեան հետ ու է կերպով համերաշխութեան կամ համեմատութեան դնել անկարելի ըլլալով:

Բայց քանի որ վաւիւքող ենք մեր առօրեայ տոհմային գործերն դէպի կանոնաւորութիւն ու զարգացում՝ առաջնորդելու, ինչո՞ւ չձանձք զանոնք ամուր կռուաններու վրայ հաստատել և տղայական որոշումներուն առջև ծափ զարնենք: Օրինակի համար, ի՞նչ բարոյական շահ և օգուտ կրնայ սպասել վարժարան մը երբ ձրի դասատուներ կ'ընդունի իրր շնորհ, ի՞նչ կանոնաւորութիւն կրնայ սպասել հիւանդանոց մը երբ մէկի տեղ տասը անթոշակ բժիշկներու այցելութիւնն կ'ընդունի, նոյնպէս ի՞նչ հիմերու վրայ հաստատուած՝ ալքատախնամ մարմին մը ձրի բժիշկ մը գ'անելուն վրայ կ'հրճուի ի՞նչ կարծեօք ո՛չ այդ վարժարանն, ո՛չ այդ հիւանդանոցն և ոչ այդ ազքատախնամն կրնան իրենցմէ ակնկալուած յոյսերն իրագործել: Որովհետեւ ձրի դաստուութիւն ստանձնող անհատի մը գրգիւռը ընդհանրապէս վառասիրութիւնն է և վառաւորութիւն նպատակաւ ասպարէզ իջնող անձէ մը կարելի՞ է օգուտ մ'սպասել, երբ մանաւանդ նկատուի թէ մանուկ ըսուած խիստ վաւիւռի և անբացատրելիօրէն անըմբռնելի արարածի մը հետ է որ գործ պիտի ունենայ:

Հիւանդանոց մը չկրնար երբէք ձրի բժիշկներով կառաւարուիլ, ձրի բժիշկ մը որքան ալ անձնուէր, որքան ալ բոլորանուէր ըլլայ իր պաշտօնին, պէտք է ընդունինք որ հիւանդանոցի համար ունեցած սերէն աւելի իր ար-

հետոյն մէջ կատարելագործուելու նպատակաւ է որ ընդունած է ձրիաբար իր պաշտօնն, անոր համար երկրորդական բաներ են այդ հաստատութեան կանոններն, որու վարիչ մարմինն իրեն երկրպագող կ'գտանի, և իր հրամաններն գործադրելու հըս գործիք, կրնայ կանոնաւորապէս այցելիլ իրեն ինամոյց յանձնուած հիւանդանոցն, բայց ազատ է որոշեալ ժամուն չգործել, և երբեմն ալ բնաւ չայցելելու, ո՞վ իրաւունք ունի գանդատելու, չէ՞ որ ձրի կ'աշխատի, արդ՝ կրնա՞նք խղճի մտօք ընդունիլ թէ որքան ալ յաճախուած ըլլայ հիւանդանոց մը ձրի բժիշկներով՝ կրնայ ակնկալուած կանոնաւորութիւնն ունենալ՝ ինչպէս զարմաններու նոյնպէս և մատակարարութեան մէջ:

Սոյն ձախող դրութեան մէջ կ'գտնուին նաեւ այն ամեն աղքատախնամներն որոնք ձրի բժիշկներով կ'յուսան իրենց հիւանդներն կանոնաւորապէս հոգածել և անոնց դարմանման ու առողջութեան ձեռնտու գտնուիլ, որովհետեւ ձրի բժիշկ մը երբէք խղճի մտօք չպիտի կատարէ իր պաշտօնն և իր քմահաճոյքէն կախումն պիտի ունենայ աղքատախնամ մարմինն, որու գործն անուանական պիտի դառնայ և իրմէ սպասուած յոյսերն իրականութիւն մը ըլլալէ հետք պիտի մնան:

Հետեւապէս չխարսինք երեւոյթներէն և չխարենք ինքզինքնիս, գործ մը ձրի ու անթոշակ համաձայնութեամբ մը լրացուցած ըլլալու դոհունակութիւնը պարզապէս պատրանք մ'է և ոսկեղօծ դեղահատ մը որմէ շլանալ պէտք չէ և շլացումով չէ որ պիտի կրթենք մանկտին, դարմանենք հիւանդն և հոգածենք աղքատն:

ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԷԶԵՐ

ԼԷՕՆ ԹՕԼԱԹՈՅ

(ՎԵՐԱՄՆՈՒԹԻՒՆ — RESURRECTION)

(ՏՐԱՄ Ե ԱՐԱՐՈՒԱԾ, ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՅ ԸՍՏ ԹՕԼԱԹՈՅԻ, ՀԱՆՐԻ ՊԱԹԱՅԼ)

ՈՒՍԱԿԱՆ հոյակապ եւ գերազանցօրէն հոգեբանական զրականութեան գէմքերէն մին է Լէօն Թօլսթոյ, որոյ վերջին գործն «Վերածնութիւն» թարգմանուած է եւրոպական բոլոր լեզուներու: Իր վէպերն, գլխաւորապէս Ֆրանսայի մէջ, մեծ կարեւորութիւն ստացած են, եւ զազիացի նորասփիւղ գրագէտներն կը սիրեն հետեւիլ անոր հուժկու եւ կենդանի փիլիսոփայութեան: Կօկօլ, Թուրկլընէֆ, Տօթթօյրլըսկի, Կոռքի, գրեթէ կը նսեմանան Թօլսթոյի պատկառելի գէմքին առջեւ: Թուս բոլոր գրագէտներն աւ համարակ օտար գրագէտներու նման, չեն քաշուիլ գործունէութեան ու պայքարի կեանքէն, վարելու համար en spéculatifs էապէս հայեցողական մի կենցաղ: Այսպէս է Թօլսթոյ, որ խղճմտօրէն ու մանրազննօրէն պրպտեւի է յետոյ քաղաքական բարոյական եւ կրօնական խնդիրներն որք այնքան տարիներէ իվեր կը յուզեն բովանդակ մարդկութիւնն, այսօր կը ներկայանայ մեզի իբր միթական մի հսկայ, վրէժի իբր մի գերմարդկային ախտեան, վառուած արդարութեան եւ զթութեան կրակով, հասնու ու լսիլը մարդկութեան երեսին թքնելու. ընկերական բոլոր վառութիւններն, բոլոր անարդարութիւններն, միակ պատճառ տիեզերական թշուառութեան եւ նուզին: Ահ, հիւսիսի առ հանճարներն, պայծառ ու սսկեծոյլ արեւներ յախտեանական մշուշներու, Իպլէն, Պժոլնան, Թօլսթոյ, կը պատկերացնեն գերազօյն բարութեան անհատական ուժի ողին, սուսանելու համար տիեզերքի տառապող խղճմտանքի թոխչքներու հետ գէպի տեսականն, գէպի երջանկութեան եւ խաղաղութեան հանգրուանն:

Թօլսթոյի վերջին վէպն մի դուռ հրաշակերտ է, աւելի ուժեղ ու աւելի հոգեխոտով քան թէ «Աննա Գաբէշին», «Աղ-

Չամուղջներու Զօրութիւն» կամ «Պատերազմ եւ խաղաղութիւն» գործերն:

Գաղիացի մի թատերադիր, բաւական ծանօթ, Հանրի Պաթայլ, Ռուս մեծ դրագէտին «Վերածնութիւն» ն թատերական ձեւի տակ, ներկայացուց վերջերս Օսէոն թատրոնին մէջ, եւ որ ունեցաւ խոշոր եւ արժանի յաղթանակ մը:

Ահաւասիկ նիւթը:

Տրամի նախարարուածն ցոյց կուտայ մեզ մի ասպետական դղեակ: Զիւնը կը տեղայ, դերեղմանային լուծիւն մը կը տիրէ դուրսը: Սօնիս եւ Լօս մօրաքոյրներն կապանն անհամբեր իշխան Նէքլիւտօֆի դալուստին, — ասպետ ձարի ծառայութեան տակ, որ դատիկ տօներու ասիւն, մի քանի օր իր մօրաքոյրներուն քով անցնելու կուգայ: Նէքլիւտօֆ կը նշմարէ զարմացմամբ որ Փաթըրին, տան սպասուհին, որուն հետ գրեթէ անցուցած էր իր մանկութիւնն, եղած է մի աղուոր, մի չքնաղ աղջիկ, գեղածիծաղ եւ հաճոյալի ինչպէս արշալոյսի մի շողիւնն հիւսիսային յաւիտեանական ձիւներուն վրայ: Կէս գիշերին, իշխանն ատանձին իր ննջասենեակին մէջ, կը կանչէ Փաթըրինը ու եւ է աննշան պատրուակի մը տակ, զայն իրեն կը քաշէ մեղմօրէն, կը շայէ, կը շողօքորթէ, կը գինովցնէ զայն սիրային անուշ մրմունջներով — եւ մինչդեռ դուրսը, վիշերային տփուցն հանդարտութեան մէջ, զանգակներու երգը մեղմադձօրէն կը շարունակէ միօրինակ եւ սքսայոյզ, Փաթըրին իշխանի բազուկներուն մէջ, խեղայեղ, հրապուշտուած, անէացած, տեղի կուտայ . . . Նէքլիւտօֆ մօրաքոյրներն նշմարելով քիչ յետոյ անոր յղի վիճակը, զայն անգթօքէն ճամբու կուտան:

Մի քանի տարի յետոյ, ներկայ կը գտնուինք ոճրական ատեանի մը նստին, որոյ անդամներէն մին է Նէկլիւտօֆ, դատելու համար մի ցոփուհի, Լա Սաղլօլիս անունին տակ, որ իբր թէ սպաննած լինի իր անցաւոր տարիաւորներէն մին զայն կողոպտելու համար: Իշխանն կը ձանձնայ ցոփուհին, Փաթըրինն, եւ հակառակ իր ճիշդերուն, կը յայտապարտուի ան Սիպերիոյ տաժանակիր աշխատութեան:

Հոս թօլաթոյի հանճարը կը ներկայացնէ մեզ օրինական արդարութեան դարաւոր վէրքը, թէ ինչպէս անպարտ մը — վասնզի Փաթըրին անպարտ է — դժնդակ ստաղաներու բերմամբ, անխղճօրէն կը յանձնուի բանակերու շղթային: Սոյն ապօրինի դատապարտութենէն յետոյ, Նէկլիւտօֆի զթու-

Թիւնն անհուն է, վսեմ է այդ կնոջ համար, իր զոհը, կը հրա-
ժարի զինուորական ասպարէզէն, իր ամբողջ կեանքը զոհելու
անոր բարոյական վերածնութեան: Այս գթութիւնն բարձր եւ
ազնիւ հոգիներու մը զգայուն վիճակը չէ, այլ մի ջինջ ար-
դարութեան կայծն է, որ կը հրահրի ուղղակի տիեզերական
խղճմանքէն: Այսպէս, բողոթիւնն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ
ընկերական խարխուլ կաղմակերպութեան անհրաժեշտ մի հե-
տեւանքն, ծնած թշուառութեան արդանգէն, վիժած անբաւա-
կան դաստիարակութենէն, ինչպէս գողութիւնն կամ մար-
դասպանութիւնն: Ուրեմն, ոչ միայն պէտք է զիջել այդ զրժ-
բաղդ, մոլորեալ արարածներուն վրայ, բնախօսօրէն հիւանդ-
ներ, այլ մեղմել անոնց ցաւը ու ներում լնդրել անոնց մեր
ըրած անգթութեան ու անտարբերութեան համար: Ահա ուր
կը ձգտի Թօլսթոյի մարդասիրական վարպետութիւնն, եւ
ուր կը ձգտի նաեւ իր հերոսի արեւոյժ հոգեբանութիւնն: Նա
եղած է էական պատճառը չարին, պէտք է որ արամբանօրէն,
նա ջնջէ իր յանցանքը: Ուստի, Նէքլիւսովի այս գիգիցիլ նպա-
տակն իրաւորմելու համար, վայրկեան միակ չվարանիր հրա-
ժարիլ քաղցր ու պարկեշտ կոյսէ մը, որոյ նշանածն է, եւ
զոր կը սիրէ: Այս բոլէն սկսելով, կը մտնենք անմիջապէս
տրամի եղերեղական ֆազին մէջ: Գաթըրին բանան է, աղ-
տեղութիւններու, դժոխային սոսկումներու միջեւ, ուր մար-
դիկներ եւ կիներ, յանցապարտ կամ ոչ, խորապէս ինկած ան-
բարոյական աղտին մէջ, իրենց ցաւը կամ ամօթը մոռնալու
համար, կը խաղան, կերպեն ու կը գիւնդան: Նէքլիւսովի կը
մտնէ այդ քաճապին միջավայրն, կը տեսնէ Գաթըրինն, որուն
հետ ամուսնանալու յինչեւ իսկ յանձն տուած է: Յոփուհին
կը ճանչնայ իշխանն, բայց չզգար ոչ մը յուզում, ոչ մի բա-
րոյական թախ: Իր գերազոյն բողձանքն է ստակ ամեն Նէք-
լիւսովէն, ծխախոտ եւ օդի գնելու համար: Իշխանն, ընկճած
արցունքաւ, կը տեսնէ որ նա վերջնականապէս կորսուած է,
բայց չվհատի, կը փաբէ իր նուիրական պարտքին, կը յաջողի
իր ազդեցութեան շնորհիւ, հեռացնել Գաթըրինը այդ կեղտոտ
միջավայրէն, եւ կը կարգէ զայն իր սպասուհի բանտի հիւան-
դանոցին մէջ: Հոն, հիւանդապահներէն մին կը սիրահարուի
անոր, եւ մինչդեռ կը տապալակի զայն պղծելու, անօրէնն վրայ
կը հասնի եւ անապաղ կոչու հեւնդապահին բացատրութեան,
կը վաճառէ Գաթըրինն, որովհետեւ նա բող մ է, եւ բող մը
մարդկային էակ չնկատուիր: Ինչ ցատոյ, դասաւ դարտաւնկերու

դէպի Սիպերի մեկնելու ժամը կը հասնի, եւ հոս Թօլմիսյ կը ներկայացնէ մեզ թխապարտական կառքերու անվերջանալի շարքը, շրջապատուած խազութներով:

Զինատաա սրկերներու վրայ, մինչդեռ հիւսիսի հովը կը սուլէ սառնաղին, կառքերու դադարէ մը միջոցին, Նէքլիւաօֆ կը հասնի, միտալն ունենալով Գաթըրինի ներման հրովարտողը: Գաթըրին փոխանակ հրճուելու եւ նեաուելու իր ազատաւարին բաղուկներուն մէջ, կուզէ շարունակել իր արտորի ճամբան, վասնզի մի թխապարտ, Սիմօնսօն, որ հակառակ իր արիւնտա ծրագրերներուն կը կրէ կրողուն եւ բարի հողի մը, նշմարած է Գաթըրինը եւ որուն հետ պիտի ամուսնանայ: Նէքլիւաօֆ իզուր կը թախանձէ որպէսզի նա հետևի իրեն եւ ամուսնանայ իրեն հետ: Այս պահուն ցաւակոծ կնոջ սիրար կը պոռթկայ թէ նա իր ամբողջ թշուառութեան միջոցին, ոչ մի վայրկեան չէ դադրած իշխանն սրբելէ, բայց հակառակ այս տառապանքին, այս տեւողական սիրոյն, կ'ուզէ հետևիլ Սիմօնսօնի, եւ Սիպերիոյ մէջ ամուսնանալ անոր հետ: Նէքլիւաօֆ հուսկ մնաքարաւոր արցունքներու մէջ, կը բաժնուի Գաթըրինէն, զոր իր մարդասիրական ձեռնարկէն:

Բարիկ

Ա. ՆԱԻԱՐԵԱՆ

ԿԵՆՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ *

ՈՃԻՐԸ

Փ.

Ա. Ն. Ա. Յ. Ի. ապացուցանել ոճիրին այլ և այլ ծանօթ սահմանումներուն՝ մինչև իսկ ամենէն գիտականներուն անբաւականութիւնը: Հիմա կ'իշխէ առաջ բերել բուն իսկ իմ ուսմանս:

Ինծի համար ոճիրը մարդկային մահաբռնածոքիւն է: Այս իսկ է ամեն ոճրական սովորոյթի ճշմարիտ էութիւնը: Ոճիրը ի բնէ մահաբռնական է, ինչ որ կ'յատկանիչէ և կ'սահմանէ դախ:

Բնթերցողը իրաւունք ունի հարցնելու թէ ի՞նչ կ'հասկնամ մահաբռնութիւն ըսելով: Բառին կենսաբանական իմաստը ի՞նչապէս

* Տես քիւ 22, Երես 943:

որոշ է և բնաւ պէտք չունի բացատրութեան: Մակարայ՝ կ'ուզուին այն կենդանիները կամ բոյսերը որոնք սոջորաբար կ'ապրին իրենց տեսակէն տարբեր կենդանի էակի մը վրայ, բլլայ անասուն, բլլայ տունիկ, անկարող ապրելու ասանց իրենց զովածակ աստիճանին՝ որուն օգուտ մը չունենալէ զատ՝ ընդհակառակը կ'փնտեն անոր:

Պէտք է սակայն լուր բմբնել որ կենդանի մը կամ բոյս մը մակարայ՝ չհամարուիր՝ եթէ միայն պատահապէս կամ առժամաբար կ'ապրի ի փնտս ուրիշի մը, եթէ իր անտակէն կ'վերաբերի իր շահագործած կենդանին կամ բոյսը, եթէ քիչ թէ շատ օգուտ մը կ'ընծայէ անոր, վերջապէս եթէ կրնայ ասանց անոր օգնութեան ապրիլ իր յատուկ ջանքով:

Սառցիւ եթէ մօտէն դիտենք իրերը, կ'տեսնենք որ ամեն անշատ կեանք մակարածութիւն մըն է: Հազիւ մի բանի միաբնիջ զործարանաւորութիւններ կան որոնք կարող են ապրիլ այն նախնական նիւթերով միայն զորս անգործարանաւոր բնութիւնը կ'զնի իրենց տրամադրութեան ներքեւ և կազմել՝ նոյն խիւ մշտնջորտի կազերէն, ջրէն և մետաղներէն՝ այն բխիական բաղադրութիւնները որոնք կ'յօրինեն իրենց նախաձիւթը և կ'ուղահեն իրենց կեանքը: Միւս բոլոր զործարանաւոր էակները՝ ասանց բացատրութեան՝ կ'ապրին ի փնտս ուրիշ կանխադոյն զործարանաւոր էակներու. բոյսերը կ'անանին ուրիշ բոյսերէ կամ կենդանիներէ՝ արտադրած նիւթերով, կենդանիները կ'ուտեն բոյսեր կամ կենդանիներ, զուտ պայմանադրական է մակարայ՝ կոչել կենդանեաց մէջ ապրող նրիզորը և նոյն անունը չապ մեծ ու փոքր մակերևութուն, ինչպէս առիւծը, սֆիքսը (միջատ մը) որոնք արագաբար կամ յամբօրէն կ'սպաննեն կենդանի մը՝ զայն ուտելու համար: Սոջորաբար մակարայ՝ անունը կ'զործածենք միայն այն պարագային՝ երբ շահագործող զործարանաւորութիւնը աւելի փոքր և աւելի տկար է քան շահագործուողը, մինչդեռ մակարածութեան խօսքն իսկ չենք ընել՝ երբ զօրաւորագոյն էակ մը բնութեամբ և բիրտ ուժով տէր կըլլայ աւելի փոքր և նուազ զօրաւոր էակի մը: Սակայն բնութիւնը այս տեսակ զանազանութիւն չճանչնար:

Ուրեմն երբ մարդկային մակարածութեան վրայ կ'իտօսիմ, զուտ կենսաբանական խմտոտով չեմ գործածել բառը, այլ փոքր ինչ նմանութեամբ: Մարդու, ինչպէս նաեւ քիչ շատ վերին աստիճանի բոլոր կենդանեաց գոյութեան բնական և կանոնաւոր սլայման է իրենց անունը բաղել բնութենէն՝ արտաբայ իրենց տեսակին: Գայլը զայլին միտը չուտեր, կըսէ առաժը՝ որ այս կերպով կենսաբանա-

կան ճշգրիտ օրէնք մը կ'արտայայտէ։ Խիստ հազուադէպ բացառութեամբ՝ դրեթէ բոլոր կենդանեաց մէջ իրերակերութիւնը կ'նկատուի իբր բացասիկ և յայտնապէս ախտաբանական շեղում մը։

Մարդ ի բնէ մարդակեր չէ։ Վայրենին երբէք մարդակեր չէ իր բնիկ ցեղին մէջ, թէև տեսնուած են իրենց մեռած ծնողքը ոտող վայրենիներ։ Մարդակերութիւնը կ'կատարուի մի միայն թշնամիին վրայ որ՝ պատշաճաւոր կեցծիքով մը՝ չհամազդի կ'նկատուի, այսինքն նոյն ցեղին շարականող անհատ մը։ Մարդը կ'շահագործէ բնութեան իրեն բնծայած կենդանական և բուսական սւժերը։ Խնք անձամբ կ'աշխատի իր ապրուստին համար՝ առանց զայն խնդրելու իր ընկերէն, միայն երբեմն բնական վիճակի մէջ՝ կ'սիրէ իրեն համար աշխատցնել իր կիներն, ինչ որ առաջին օրինակն է մարդու շահագործութեան մարդու ձեռամբ և թերեւս առաջին նշանը սծրական ձգտումի մը։

Քանի քաղաքակրթութիւնը յառաջանայ և մարդը հեռանայ իր նախնական պայմանէն, բնութեան և արիշ մարդոց հետ իր սննդած յարաբերութիւնները կ'կնճոստին։ Այլ ևս չիրնար ամեն պարագայի մէջ բնութենէ խնդրել իր սնունդը։ Զօրաւորները կ'զրուեն բնութիւնը և իրենց մենաշնորհը կրնեն զայն յօգուտ իրենց։ Ուրիշները չունենալով ո՛չ հող, ո՛չ ջուր, անուղղակի կերպով միայն կրնան հայթայթել իրենց ուսեսորը անոնցմէ որոնք տէր եղած են երկրին և անոր բնական սւժերուն։ Քաղաքակրթութեան այս փուլին մէջ կ'սխիւ աշխատութեան բաժանումը։ Մարդիկ անասնականապէս կ'կազմակերպուին, արտադրութիւնը կ'զատարոշուի, ընտանիքը, ցեղը, ազգը, ամբողջ սնոր շահակից ընկերութիւն մը կ'զառնայ ուր մէն մի անգամ կ'աշխատի ամենաւն համար և իր կարգին հատարակաց արտադրութենէն կ'ստանայ այնչափ սրչափ կ'բաւէ իր պիտոյից։ Մարդիկ իրարմէ կ'ախում կ'ունենան, հոգին տէր եղողները բիշ մը նուազ չափով, խի հոգին բաժին չունեցողները տուել չափով։

Սակայն այս յարաբերութիւնները մակարդութիւն չեն կազմեր, որովհետեւ անոնց մէջ շահակցութիւն, փոխադարձութիւն կայ։ Ասիկա «առոր որ անեն» օրէնքն է։ Մարդ իր ընկերէն առածը կ'վճարէ՝ անոր համարմէր նիւթով մը։ Սակարդութիւնը կ'սխիւ ախն առնէ միայն՝ երբ այս շահակից ընկերութեան մէջ երեսն կուզան այնպիսի մարդիկ որոնք կուզեն տանել՝ առանց իրենց առածին փոխարէնը հատուցանել ուզելու, որոնք ուրիշի աշխատութեան արդէնքը կ'խլեն՝ առանց անոր հաւանութեան և առանց որ և է

փոխարինութեան, որոնք՝ մէկ խօսքով՝ ուրիշ մարդերը կ'նկատեն իրր նախնական նիւթ մը ուրիշ կը բաղեն իրենց ամեն տեսակ պէտքերուն և ակտիւութիւններուն զոհացումը։ Այս մտկաբուծութեան մէջ ինչպէս են ճշմարիտ սփռագործները։

Այս կէտին մէջ է ահա որ իմ տեսութիւնս քիչ մը կ'աւարբերի իմ վարդապետ ու բարեկամիս՝ Լոմպրոզօի վարդապետութենէն։ Ըստ Լոմպրոզօի՝ մարդու նախնական պայմանը սփիւն է, ուրեմն՝ սփիւն երևումը բաղաբաղկութեան մէջ՝ առհասարակ է։ Ես չեմ կարծեր որ մարդը՝ ծագումը սփռագործ մը նշան ըլլայ, այսինքն՝ մակարայծ մը, բանի սը՝ ընդհանրապէս՝ ամեն բան ցոյց կուտայ թէ մակաբուծութիւնը բաղաբաղկութեան մէկ վերերևոյթն է (épiphénonisme) և կազմակերպուած ընկերութիւններու մէջ միայն երևան կուգայ։ Հետեւեալ, սփիւր առհասարակ մը չէ, այլ նոր երեւթ մը՝ համեմատաբար յապաղան, անհաստեան և ընկերական հիւանդութեան ակտանիշ մը։

Պ.

Կ'հասնինք սա էական հարցումին, ինչո՞ւ համար մարդիկ մահ կարօյժ կ'ըլլան։ Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ՝ այս կամ այն մարդը յանկարծ ընտելանք կ'փոխէ, փոխադարձութեան ընդհանուր սկզբունքն զուրս կ'ենէ, փոխանակութեան անտեսական օրէնքին դէմ կ'ընդդիմէ և կ'սկսի մակաբուծօրէն ապրիլ ուրիշ մարդոց վրայ։ Հոս դարձեալ համակարծիք եմ Պ. Լոմպրոզօի։ Մակաբուծութիւնը այլատեսութիւն երեւոյթ մըն է։ Այլատեսութեամբ անգոր էակ մըն է որ՝ նուազագոյն ճիգի (քիչ Զանքով շտա բան ստանալու) օրէնքին ուժով կ'ընայ իր մեծատուրը շահագործել — վասն զի ասիկա աւելի զիւրին է իրեն համար — փոխանակ անոր հետ ապրելու համարժէք փոխանակութեանց հիման վրայ։ Ստուգիս այլատեսութեան տկարութիւնը՝ իր ստորին տատիճանի գործարանատեսութեան հետեւեալն է։ Իր ջլային հիւսիսին՝ բնութիւնը անզգայ կ'զարձնէ զինք նիւթական ապուստութիւններու և կ'առնի մինչև բարոյական անզգայութեան։ Անիկա անկարող է զիմարել իր հակումներուն կամ ակտիւ ժաննեան։ Իր ջլային կեդրոնները շուտով կ'ապառնին, որով անկարող կ'ըլլայ կանոնաւոր, տեսական և մեթոտաւոր ճիգեր ընելու։ Հոգեբանական այս երեք պայմանները հաւասարապէս կ'առաջնորդեն զէպի մակաբուծութիւն, այսինքն զէպի սփիւր։ Անգամ մը որ այլատեսութեամբ համագոյի թէ մարդկային մակաբուծութիւնը աւելի զիւրին և աւելի հաճելի է իրեն համար — բան փոխադարձ փոխանակ

կաթնան ջանքը, աստուհեան շուտով կ'վարժուի մակարումութեան և այսպէս սճիրը իրեն համար արհեստ մը կ'դառնայ:

Պէտք է նկատել թէ միայն մարդը չէ որ այսպէս իր ինքնավար աշխատողի հանգամանքէն երևելով մակարոյ մ'դառնայ: Մ'նշուներ կան որոնք իրենց կեանքը կ'սկսին իբր պարկեշտ գործաւորներ. բայց եթէ օր մը սնունդի նուազութենէ նեղուին՝ իրենց ճամբուն վրայ հանդիպած օտար ու մեղրալից փեթակի մը վրայ կ'յարձակին և աւարի կուտան զայն, ա'լ աստուհեան իրենց համար չէ պարկեշտ աշխատութիւնը և մինչև իրենց կեանքին վերջը սաղապելութեամբ կ'ապրին, վասն զի փորձով համոզուած են թէ աւելի հեշտ է զողոնալ քան աշխատիլ, և կ'նախընտրեն ինչ որ աւելի զիւրին է: Գիշ ժամանակէն կ'կորսնցունեն մինչև իսկ իրենց աշխատութեան գործիքները, այն փոքրիկ վրձինները որոնցմով ծաղիկներու բնդնափռչին կ'հաւաքեն, և այսպէս կ'դատաւարաւորին ընդ միշտ սճրագործներ մնալու:

Ոճրի մասին իմ տուած սահմանս՝ իբր մարդկային մակարումութիւն՝ կարծեմ բաւական ճկուն ու լայն է ընդգրկելու համար մեր ստումնասիրած երեսիթին բոլոր աշխատութիւնը և ճոխութիւնը. այս սահմանումը սճրին կ'թագու իր բնական նկարագիրը և իր տեղը՝ ընդհանուր կենսաբանական շրջանակին մէջ: Ինչ որ է հիւանդութիւնը՝ նոյն է սճիրը. ցորչափ մարդիկ կ'երեւակայէին թէ հիւանդութիւնը էպէս տարբեր բան մըն է առողջութենէն կամ ահոր հակառակ մէկ երեսիթը, բոլորովին անկարող կ'մնային հասկընալու անոր բնութիւնը, որուն ա'յն ատեն միայն ծանօթացան՝ երբ համոզուեցան թէ հիւանդութիւնը և առողջութիւնը տարբեր երեսիթ եներն են միևնոյն բանին՝ կեանքին, թէ միևնոյն օրէնքներն են որ կ'վարեն երկուքն ալ և թէ մէկը միւսին կ'փոխուի այնպիսի անզգալի անցումներով որ անկարելի է ճշգիւ նշանակել այն կէտը ուր մին կ'դադրի և միւսը կ'սկսի: Նոյնպէս սճրին ալ իսկապէս աստիճանութեան հակընդդէմ մէկ երեսիթը չէ. միջանկիալ ձևերու անընդհատ շղթայումով մըն է որ պարկեշտ մարդը տակաւ սճրագործի մը կ'փոխուի: Ոճրի սերմը զոյսութիւն ունի ամեն մարդու մէջ, միայն թէ ամենուն մէջ զարգացում՝ չկրեր: Անմեղն ու մեղաւորը միևնոյն ըլլածանքները սնին, մին մեհերոտ կերպով, միւսը սիրաբար, մին բաւական ուժ ունի անոր դիմադրելու համար, միւսը զուրկ է նոյն ուժէն: Ասիկէ զատ՝ աստիճաններ կան մակարումութեան մէջ, ինչպէս կան կենսական երեսիթներու ստատիկութեան, հիւանդութեան և ալքսանբումի մէջ: Նոյն իսկ իրաւագէտը կ'ընդունի այս աստիճանաւորումը որուն ծանրութեան համեմատ կ'սահմանէ սճրին պատի-

ժը: Ըստ իս՝ մակաբուծութեան սկզբնաւորութիւնը կ'նշմարտի կա-
նոնաւոր կեանքի մէջ և հոն իյնալու փորձութիւնը մեծ է ամեն պա-
րագայի և բազաքաղրթութեան ամեն աստիճաններուն մէջ՝ նուա-
զագոյն ճիգի տինգերական և անոյսը օրէնքին ազդեցութեամբ: Զօ-
րաւորը, իր գերազանցութեան գիտակից, շատով կ'համագոյի թէ
աւելի դիւրին է իրմէ նուազ զօրաւորները շահագործել՝ բոն ընու-
թեան ուժերուն պէ՛ կոտիլ: Այս կոխը, որ մարդկային կեանքին
ճշմարիտ նպատակն է, արդարեւ կ'պահանջէ ամեն վայրկեան գիտո-
ղութիւն, յարմարութիւն և պաշտպանութեան աշխատութիւն մը,
մինչդեռ մէկ անգամ կատարուած կամ առ առաւելն երբեմնակի
կրկնուած բռնական զործ մը՝ բաւական է զօրաւորին տալու աղքե-
ցութիւն մը իրմէ տկարներուն վրայ, միշտ երկիւղի մէջ պահելու այս
վերջինները և ապահովելու իր շահերը՝ առանց նոր զօրութեան մը
սպասումին:

Քաղաքաղրթութիւնը կ'պազմապատկէ և աւելի ուժգին կ'գոր-
ծնէ մակաբուծութեան յօժարութիւնները և միեւնոյն ժամանակ ա-
հաւոր վերութիւններ կ'ընծայէ մակաբուծօրէն շահագործելու ու-
րիշ մարդերը: Իրաւի՝ բազաքաղրթութիւն կ'նշանակէ աշխատու-
թեան բաժանում, ճարտարարուեստ, գաշաբու և նախնական
զբաղումներու լըում՝ բաղադրերու բարգաւաճում: Մարդոց մե-
ծագոյն մասը այլ ևս հոգէն չտպասեր իր սնունդները և սէ ալ
փոխանակութենէն՝ իր պերճանքի պէտքերուն գոհացումը. անիկա
կ'արտադրէ նիւթական և բարոյական արժէքներ՝ փոխանակելու
համար ուրիշ արժէքներու հետ. այլ ևս ինքնասուս¹ (autosite) չէ
ան, այլ փոխադարձական (mutualiste): Արդ, շատ դժուար է ար-
ժէքներուն չափ մը նշանակել, խզմտօրէն արդարապատ մնալ փո-
խանակութեան մէջ: Բաւական պարկեշտ մարդն անգամ՝ միշտ պիտի
ջանայ իր առածին արժէքը չափազանցել, իր փոխարէն ստացածին
զինը նուազեցնել, իր աշխատութեան խիական արժէքէն աւելին
ձեռք բերել և ապօրինի կերպով օգտուիլ իր մերձաւորին անձեռն-
հատութենէն կամ ստիպողական պէտքէն: Անգամ որ մարդ բնու-
թեան վրայ ապրելէ՛ զազրելով՝ մարդու վրայ կ'ապրի, ահռե-
լիօրէն դիւրին կ'ըլլայ անցումը շահակցութենէն գէտի մակարու-

¹ Ինքնասուս կ'կոչուէին տեսակ մը պարզ հրեշներ որոնք
կրնան ժամանակ մը տարիչ ու սնունդ իրենց մարմնոյն նիւրով,
մօր արգանդէն դուրս:

ծութիւն, նախ ղեհերոտ, դիպուածական ու մեղմ, յետոյ արագ ու խիզախ, ի վերջոյ սովորական, այլամերձ ու վարագ:

Եզրահալացութիւն. — Կ'կարծեմ թէ սերի մասին իմ տուած սահմանս՝ իբր մարդկային մակարութեան, կ'լուսարանէ մեր ուսումնասիրած երեսիւ, կ'բացատրէ անոր պատճառաւորութիւնը և կ'ճշդէ անոր տեղը ինչպէս անհատին հոգեբանութեան և ընդհանուր կենսաբանութեան՝ նոյնպէս և ընկերաբանութեան մէջ: Կենսաբանօրէն պէտք է բացարձակ զանազանութիւն մը գնել կիրքով կտարուած գործողութեան մը և բուն սերին միջև, և երևութապէս համանման այս երկու կարգի եղելութիւնները իրարու հետ չշփոթելու համար պէտք է գիտել թէ կիրքով գործողը ո՛ր և է օգուտ չբաղդը իր բոնական գործողութենէն, մինչդեռ մակարութեան ոճրագործը իր սերը կ'գործէ պայարկամբ՝ աչքի առջև ունենալով մի միայն անձնական շահ մը կամ գոհացում մը: Ոճրին համաշխարհային մեծ միջնորդն է նուազագոյն ճիշդ օրէնքը, և այս օրէնքն է որ մակաբայծի կ'փոխակերպէ մարդը, այսինքն սովորական սնրագործի:

Սովորական սնրագործը ինծի համար մատուր հիւանդ մըն է, բայց վտանգաւոր հիւանդ մը: Գիպուածական, աւելի ճիշդ՝ կիրքով գործուած ոճիրը հոգեկան փաթորիկ մըն է՝ կարկառի տարափի մը կամ երկրաշարժի մը պէս ազիսարեր իրաւ, սակայն, աւագ, անբաժան մարդկային բնութենէն, և որուն կարելի է զիմաղրել այնպիսի յամբ ու յարատե գառախարակութեամբ մը որուն նպատակն ըլլայ հնար եղածին չափ փոխել այս բնութիւնը՝ զարգացնելով մեր ինքնադոյտութեան ուժը (inhibition): Ճշմարտապէս աններելի ոճիրը, որուն պէմ պէտք է անձանձրոյթ ու անսոսք կերպով կռուիլ, մարդկային մակարութեանն է, ընկերային շահագործումը, որուն միակ դարմանը պիտի ըլլար ընկերական այնպիսի կազմակերպութիւն մը որ արդար ու անթերի շահակցութիւն մը հաստատէ, թող չտայ որ անխղճութիւններ գործուին փոխանակութեանց մէջ և տկարին շահերը պաշտպանէ զօրւորին պէմ:

Թարգմ. ՎԱՐՍԱՄ

ՏՐ ՄԱՔՍ ՆՈՐՏԱՌԻ

ՄՈԼՈՐՈՒՄ

(ՌՕՆՏԷԼ)

Պէ՛տ լ յ Ս Յ Ք մըն է կեանքն՝ տխուր
Անուրջներով օրօրուն ,
Սիրուն մրին, գերեզման լուռ
Անցած գացած սէրերուն :

Հոգիս ամբողջ զգջումներով
Հասանցուրնէ սալցուն ,
Յիշատակդ կայ խորք միայն
Լոյսերու մէջ ծրփծրփուն :

Լուռ պաշտում մը քու աջ սէրիդ
Ունիմ՝ սրտիս մէջ պահած ,
Մատուցմ մըն է քու ինչ հոգիդ
Իմինիս մէջ ամբխփում :

Ղնատ հունի՛ , խորեցիք գիս
Ես կը սիրեմ դարձեալ բեզ ,
Չեմ ուզեր որ երբէ՛ք տխրիս
Թուչնի՛կս , իմ երեսէս :

Ասկէ ետք՝ գերեզման մը լուռ
Սիրտս մնում սէրերուն
Գնացմ մըն է կեանքն տխուր
Անուրջներով օրօրուն . . .

1902

ԼԵՒՈՆ ՇԱԹԲԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԴԻՄԱՍՏՈՒԵՐՆԵՐ

Ա.Գ.ԲՈՍԱՆԴՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ԿԵՐԴՆՈՒՄ Թէ երբէք չէի սպասեր որ, զրական գիմաս-
տուերներու այս շարքին մէջ, օր մը, փանտեանին գիմաստուերը
գծել՝ իրօք տաշնապեցուցիչ բան մը պիտի ըլլար ինծի համար :
Ատկից աւելի գիւրին բա՞ն կար միթէ : Լսուած չէ՞ր թէ իր գործը,
զեղուն, յստակ, մաքուր, չունէր կոնիս մը, ալիք մը, ծալք մը,
խորհրդապա՛հ ու ստուերոտ խորշ մը : Կարելի էր անոր մէջ փտա՛հ
նայուածք մը պտուղնել, ինչպէս պաղպաղուն ու թափանցիկ առուա՛ն

կի մը մէջ, ամէն բան յառակօրէն տեսնելու համար: Մանաւանդ որ անկարելի չէր շառափնորդուիլ այն բանի մը սիրուն կենդանադիւններէն, զոր իրեն հանեցին տակից տաաջ՝ իր վրայ հիացոյցներ:

Տակաւին գործի չսկսած, արտառակ վառահալով մը ըստաւել կուտայի իր կարլին՝ Շողեր աւ Յոյերու բազմահամրու հեղինակը:

Գիտարութիւնն զգալի ա՛յն ատեն միայն, երբ նոթերստ տեաւրակը տալիս առջեւ աւ գրիչը ձեռք տաի, իր գիմաստները մըտաւելու բարեկիտ առաջադրութեամբ: Կը տեսնէի թէ շատ ազատը կեղծիքներու վիհանքն մեկուսմ մը չարիտի կրնայի բնել իրեն նկատմամբ: Բայց Փանոսեան սալարական գէմը մըն ալ չէր: Հազա՞:

Եւ շիւթութեան մէջ փնայի մինչեւ այն օրն՝ որ Քաթիկոլ Մէնտէի կենդանադիրը աչքիս զարկաւ Պետտա Լազառի Figures contemporaines ին մէջ:

Արդա՛րեւ, բոլոր իրեն նկատմամբ մեկուսած բարիքները՝ վերջին վերլուծումով խորագիտուած օշարակի մը արմէլքին վերածնը էի:

Գիտեցի որ, եթէ ծանօթագրած չըլլայի թէ՛ իրմէն շա՛տ տաաջ այնքան մաքուր աշխարհարարով Պետրոս Գուրեան մը ունեցած ենք, սիրայօժար պիտի բնդունէի որ աշխարհարար ուսանաւորի յառաջապահ վարպետն է ինքը, Ե. Տէմիրճիպաշեանին սուտ—վիտայութեան համեմատ: Իսկ իր այսօրուան ուսանաւորը, միշտ այնքա՛ն խնամքաւ, և այնքան մաքուր շրջագծով մը մկրտաւորած, նուազ աշխարհարար չէ՞ր միթէ նորէն, բան Սիպիլինը կամ Սիպիլոսեանինը: Վասն զի մինչեւ այսօր իրեն անհնար եղած է նեղ պախաղաներու մէջ՝ զրաբարի վախտաականութեան հին՝ այլ յոսի վարժութիւն մը չյիշել, և իր նորագոյն ստանաւորներն իսկ՝ լեզուական անմաքրութեան մեղադրանքին կրնան դեռ ենթարկուիլ, մինչդեռ այսօրուան ամենէն նարեկ ազգաշափսքը, անեղձ աշխարհարարի մը յառակնութիւնը շատ չի գանկը խնդրեն:

Ահա՛ բանի մը նմոյշներ, զրաբարախառն աշխարհարարի.

Սիրեն տեսնել Թարմ կուտական

Գէմքն հայտնեաց նորաբողոքոյ . . .

Զի՞ մաներ մէջն անոնց ունկան

Բարոգէին խրատն յեկեղեցոյ:

Կամ խօսիլ ի վայել տեղուդ . . .

Բարեբար երկինք ինձ պարգեցին . . . են.

Եթէ հնար ըլլար մատամբ մտնալ Խորէն Նար—Պէյ Եղիտիսպոսը, ս՞՞վ պիտի վարանէր քանի մը շափաղանց ազնիւ սիրտերու հետ ընդունելու թէ՛ Փանոսեանին ուսանաւորը առաջին անգամ

մեզի բերաւ տաղաճախական ձեւերուն այլազանութիւնը: Մանաւանդ թէ կարելի՞ էր մօրէ հանել որ պայմանադրական ձեռք ոտանաւորներու մէջ, (Ռօնտէլ, Բանքուզը, Թերաճ Ռիւմ, Ռօնդօ, Էն.) զինքը նախորդոցներ ու յաջորդական տեսակետէն պերազանցողներ չպահանջան, (Թորքուսներ, Սիպիլ.) Կ'ըմբռնէր անշուշտ թէ, ասանց բոլորը բնա՛ն չեն կրնար ձգտիլ՝ մոռցնել տալու իր անտուգիւս տաղաճախի կարողութիւնը: Կ'ուզէի զրական պատմութեան սխալ մը մասնանիշ բնել:

Կ'ուզէի նաեւ սա կէտին վրայ ուշադրութիւն հրաւիրել. —

Իր ազգեցութիւնը ա՛ն հզ ու նոր սերունդին վրայ որ, բազմաթիւ ինքզինքնուն զօրք ելած ու այսահար պատանիներ, փայլուն բառեր ոտք տաքի յարմարցնելու երջանիկ արհեստին բացարձակ բաւականութեան հաւատացին, ու զրոյկան հրապարակը բանաստեղծներով ճոխացաւ:

Oh! oh! dira quelqu'un, la chose est un peu rude,
N'est-ce rien de rimer avec exactitude?

Դաւով իրեն, բոլոր բարերը հեծած են իր վարպետ մասնաբուն ներքի: Զուարթ ու ժպտազիններն, ու ակտոր, արցունքաւ բարերը, մանկական ինչպէս պատանեկանը, երգեմականը, միմեռականը, ինչպէս ողբականը: Բանաստեղծական մանրերկաթնայրի այս ճոխ վաճառատունը, իր բազմասեռ մթերքին յորդ այլազանութեանը մէջ պիտի խեղդէր զմեզ: Ու Նոստրերան, — բարեկամական միամտութիւն, — վարկեան մը կարծեց թէ բոլոր այս իրաւորութիւնները սրանալու անխաճկմութիւնը պիտի գործէի:

Բայց պէտք կ'ա՛ր անպատեհաւ ուղղեցնել թէ ասիկա ամբողջ բնարը չէր նշանակեր: Մանաւանդ պէտք էի լսել թէ՛ քնարական զգացումը խիստ յաճախ կը բացակայի հան:

Այս կասկածելի ճոխութիւնը բացատրելու համար, երբեմն իր վրայով անփափկանկատ անգաղստապահութիւններ բրին: Բայց իր վկայեալ յանցանքով յանկարծակիի եկած բանազոգութիւնը, որ ան տառն այնքան ազմուկ հանց, չղարմացայ թէ ի՞նչպէս չլնասեց բնաւ իր լոյն ժողովրդականութեան: Ասոր համար բաւական եղաւ որ ինքը բացատրէր թէ ի՞նչպէս նիւթեր ու զողափառներ փոխ կ'տանէր օրիններէն, անանցմով պատրաստելու համար իր բանաստեղծութեան ճոխերանդ զրօշը: Այսպէսով փանոսեան իր տաղնաւորը բանաստեղծի համար կը շարունակէ պահել մեր մէջ: Հիմա, հոս, նորէն, այդ համար կը իրմէն գոչնալու որ և է փորձ, այնքան անտեղի է, որքան անզուտ: Յետոյ, ձանձրութիւնը չէր արժիր:

Հետաքրքրութեան համար միայն ձեր աչքին առջև անհրաժեշտ
կը համարիմ՝ պատկերացնել այն տուգետական շարժումներ՝ որով
բանազոյութեան ամօթալի շապիկը իր կոնկէն սկըթեց, այլ հան-
դիսաւոր օրուան մէջ: «... Բաւ է որ ըսեմ՝ երկու խօսքով թէ՛ օ-
տար զըրաձքի մը նիւթը կամ զաղափարն առնելով, կէս առ կէս
յաւելում ու փոփոխութիւններով, նոր ու տարբեր ձե ու զար-
ձուածքներով կատարելագործուած զայն հայացնելը՝ ինքնին հեղի-
նակութիւն մը կ'արժէ, զոր համարձակ ու ճակատաբաց կրնայ
ստորագրել մարդ: ¹ » (Դիտել որ այս տեսակ՝ համարձակութիւն-
ները ամէն մահկանացուի սրտած չեն: Յետոյ, զիտել նաև որ,
այս տեսակ խոստովանութիւնները շուտով մոռցուելու բաներ չեն:)

Ուրեմն, հետեւեալներուն նմանները՝ բանազոյութիւն չեն կրնար
համարուիլ, այս զրակն հրապուրիչ վարդապետութեան համեմատ,
որ այնքա՛ն անկեղծ ու եռանդոտ հաւատարիմներ պիտի չկրնար իր
ետեւէն քաշել:

Ալաէն Մէռաէն

Avec de délicats frissons
Bien des femmes y sont passées,
Fermant l'oreille à mes chansons.
Amoureusement cadencées.

Փանոսեանէն,

Կիներ, աղջիկներ հոնկէ շատ անցան,
Պէտտ, գողգոյուն, վէս խեղումներս,
Խո՛ւլ իմ երգերուս ձայնին ցիրուցան...

Փանոսեան՝ անբարեմիտներուն ու միամիտներուն, որ կը պըն-
դէին թէ բանաստեղծութիւնը ասիից տարբեր բան մը կրնար ըլլալ,
հարցուց այլ հանդիսաւոր օրուան մէջ, խանդաղատալի սրտաբա-
ցութեամբ մը, որ անմոռանալի միճակուած է մնալ մեր զրականու-
թեան միօրինակ ու ականջ տարեկրութիւններուն մէջ.

« Ո՞վ կը համարձակի բանդակադորձը՝ մարմարադոյ, ճարա-
րապետն ալ՝ փայտադոյ անուանել: » Ուշադրութիւն ըրի՞ք: Լա-
ուրեմն, տակաւին քաջութիւն մնա՞ց բալբերիկ՝ օտար զըրաձքնե-
րուն նիւթերը կամ զաղափարները, բառերը կամ բացատրութիւն-
ները փոխ առնողը՝ բանազոյ անուանելու, հնօրեայ ու յամառ
շնականութեամբ մը:

¹ Մասիս, 904 Մայիս 5:

Այս մասին՝ հռչակաւոր բանասէր — լեզուաբան — ազգագրագէտ — ընկերարան Գաւիթն ալ իր կարծիքէն է։

Ասիկա՝ զրականութիւններուն մէջ անխուսափելի թիւի մըն է։ Ամենէն պատուական տեսակը ա՛ն է՝ որ իր յանցանքին սրտառուչ ազդեցութիւնն ունի։ Փանոսեան՝ այս վերջիններէն է։ Պաշտելի՝ միամտութիւն։

Արդ, լսեցէ՛ք ինչ որ գրած է Պէտնտ Լագան՝ Վաթիւլ Մէնտէսի նկատմամբ։ Այս բնագործակութեան մէջ տնունը միայն պէտք տեսնուած է փոխել։ Սուա չէ թէ մարդիկ նմանութեամբ զոյգ կը ծնին ժողովրդային հասարակ մը համեմատ։

« Աղերսանլը փանսեան կը շարունակէ մնալ իր հռչակին մէջ։ Հայկական պատմաւոր բնութեան է՝ ըսին իրեն համար, ու կ'ուզեն հաւատացնել զիկ թէ՛ իրմէն ուսած ենք prosodie ն։ Եթէ ասիկա ճշմարիտ չէ՝ կ'սրելի է, վասն զի ոչ ոք իրմէն աւելի աւերք եղաւ ոտանաւորի նիւթական դիտութեան ու նաե՛կ ոչ ոք իրմէն աւելի երևան հանեց տնոր անբաւականութիւնը։ Բայց եթէ աշակերտներ տնեցաւ, ունեցաւ նաեւ վարպետներ, և վերջինները զինքը չլքանցին, ինչպէս բրին առաջինները, վասն զի յաւէտ առաջնորդներ տնեցաւ, եթէ ոչ նախաւորակեր (modele)։

« Ըստ երևոյթին՝ բազմազոյգ էակ մըն է, և ոտակայն իր բնութիւնը պարզ է, կնճառտ կ'երեւի, և սակայն՝ մի է։ Կը նմանի հայեցելի մը՝ որ կը ցոլացնէ հազարաւոր անակնկալ ու այլազան պատկերներ, հայելի մը՝ որուն վրայէն ամէն բան կ'անցնի և որ սչինչ կը պահէ. — ուսմիկ հայելի մը։ Այսու հանդերձ՝ ասիկա կը պատուէ, վասն զի ճարպիկ է։ Կը պատկանի անոնց դասակարգին՝ որ նրբարուստ ճարտարութեամբ կը գործածեն՝ խիտախիտ արուեստագետներու կողմէն իրենց մատակարարուած նիւթեղէնները։ » Փակագրի՛մ, — ասոր անկեղծ խոստովանութիւնը տեսանք արդէն։

« Զնոական անդիւնի յատկութիւններ սնի, յատկութիւնները փարձ արհեստաւորին (praticien) որ կ'աշխատի տրուած maquette ի մը, արձանադրման առաջին նախարարակի մը վրայ, և կրնայ ամենայն ճշգրտութեամբ յաջողակօրէն ձուլի՝ անհամանման նիւթեր։ Իրեն պէտքերը՝ ճարպիկ (adroit) կ'անուանուին, երբ հստակաւ են, միջակ՝ երբ աննշան մնացած են, և իրաւացի է աս, վասն զի միջակութիւնը ճշտիւ կը կայանայ այս օր և է ինքնայաւառակ զաղափարի բացակայութեան մէջ, բայց անհաշա չէ երբեմն շատ մեծ ճարտարութեան մը հետ։ Այս մասնաւոր ճարտարութիւնը ո՞վ պիտի մերժէր Ա. փանոսեանին։ Ոչ ոք, արդարեւ։ Ուրիշ բաներ կային, զոր պիտի մերժէինք իրեն, բայց ո՛չ այս զիրութիւնը՝

յարմարելու ամէն նիւթերուն, ամէն բաղձանքներուն: Այս անտա-
նելի ճկունութիւնը, որ թոյլ կուտայ իրեն անսխալութեան անցնելու,
հաւատարմապէս լաւ ու հաւատարմապէս գէշ՝ ծանրէն՝ ախորժելիին,
ծաղրաշարժէն՝ լուրջին, ըլլալ փոխն ի փոխ՝ յայրատ ու զգայամու,
ու զոհացնել ամենէն դժուարապահանջ ծերերը, ու ամենէն եղբեր-
գական պարմանուհիները:

« Ալէն բանէ աւելի, ստկայն, փանսոսեան մեր արդի դրակա-
նութեան վերջին կախարչն է: Կը ճանչնա՞ք այս կախարչները:
Անոնք կը ներկայանան ինչպէս թատերաբեմին վրայ, սեղանի մը
ետեւ, որուն վրայ դանազան սկտհակներ շարուած են: Հանդիսա-
կաններուն բաղձանքին համեմատ կ'աճապարարեն անոնք՝ փոքրիկ
մշկնիոյցներով, կը յաջողցնեն՝ ձուագեղին յայտնի խաղը, փոխ առ-
նուած գլխարկի մէջ, — վտան զի կախարչը բնաւ իրեն սեփական
զլխարկ չունենար, — և զիտեն հաւասարակշռութեամբ կայնեցնել
շիշ մը՝ անագէ թուրի մը վրայ: »

« Ու այս անպարարները՝ իրենց սեփական բան մը չունենալ-
նուն համար է որ սերիշներու ստացումըսով կը զործեն, կը շահա-
զործեն հին բացատրութիւններն ու անարժէք փոխաբերութիւնները,
փոխփոխիկ հին ու նոր կը ձեւանան, առանց լրջօրէն շահագործուե-
լու սակայն՝ առաջնիւով կամ վերջնիւով, հոսիս՝ խնդրանքներուն հա-
մեմատ: Այս պատճառով է որ անպարարներէն կը պաղի հասարա-
կութիւնը, և անոնք ա՛լ յարդէ կ'իյնան: »¹

Մի կարծէք թէ կամաւոր մոռացումներով պիտի վերջացնեմ իր
դրական պատկերին ուրուագիծը: Այս կենդանադիրը՝ vignetteնե-
րով զարդարուելու արժանի դէմք մըն է: Օրինակի համար, Քրան-
սերէն ոտանաւորի մըցման մը մէջ՝ իր նախկին պաշկաւորի գեղե-
ցիկ համբաւը կայ, զոր իր կենսադիրները չախտի դանց ընեն, եթէ
Աբրահամ Ալվազեանի խղճամտութիւնը ունենան: Յետոյ, ո՞վ կը
միտէր իր թարգմանողի անբաղդատելի կարողութիւնը: Սա՛ ճշմա-
րիտ է յաւէտ որ, ոչ ո՛ր փանսոսեանին չտի բնատուր՝ ընդունակու-
թիւն ու, ինչո՞ւ չէ, տալանդ ունեցաւ օտար ծագիկները՝ մեր վտիա
ածուններուն մէջ խնամատ, զգուստ ու զարգուրացող մատիկներով
փոխադրելու, առանց անոնց զգացնելու հայրենաբաղձութեան ոտը
ցաւն ու անդամանելի զոհամտութիւնը: Եւ եթէ այս բանաստեղծը
թարգմանողի սահմանափակ յաւակնութեան մը միայն թիկնածու-
թիւն ցոյց տուած ըլլար, նէտք նիտի ըլլար որ երկարօրէն գովէինք

¹ Bernard Lazare.—Figures Contemporaines, էջ 31:

զինքը, իբրև արգի աշխարհաբարին մէջ ոտանաւորի լաւագոյն թարգմանողը :

Արդեօք իր այս թանկադին ընդունակութիւնը՝ կարևոր ու երկախաշունչ դործի մը թարգմանութեան պիտի յատկացնէ՞ որ մը, զրականութեան մէջ մեղի մտցնել տալու համար Հայր Արուեստ Ղազկեաններու տխուր ու մթին յեշտակը : Չեմ գիտեր, բայց կը յուսամ :

Այն ատեն միայն, այս պատուական մարդը, որ զրականութիւնը իր նպարալաճառի անխալ կեանքին պզտիկ ձանձրութիւնները փակագծող հաճելի ժամանց մը, զրչի գրօսակը մը, աւելեւ խօսքերու վեհանձնօրէն անհաշիւ մոխում մը, շաղկապիւն մը նկատած է, այն ատեն միայն անմահութեան անուշ յոյսեր ալ սնուցանելու իրաւունք պիտի ունենայ : Այլապէս, իմ խնամք կարծիքովս, կը սխալի այդ տեսակ յոյսի մը իրականացման թիկնածութեամբը : Անտարակոյս, ինքը յանցանք չպիտի ունենար այսպիսի միամտութեան մը համար : Մահկանացու մարդուն տկարութիւնն է դիւրահաւանութիւնը, իբր անիկա անձնասիրութեան և անախտսիրութեան շուրջը կը դառնայ, և Փանոսեանը խաբողը՝ մեր հասարակութիւնը եղաւ, վասն զի հասարակութիւնները, մանաւանդ մերինը, հակառակ էնտաւ Լազարի կարծիքին, զեւ կը շփացնեն զբանական աճարարները, և շատ ակորձ կ'զգան անոնց շողորորթ երեսպաշտութիւններէն, ի վնաս չհասկցուած ու նոյն խոկ արհամարհուած այն բանաստեղծութեան՝ որ հոգիները բարձրացնող ու ազնուացնող վերացումի մը մէջ՝ ռամկութիւններէն ղեր պահելու նկարագիրն ունի :

Այդ տխուր ճշմարտութիւնը ազացուցանելու համար էր որ՝ ժողովրդական քրօնիկագիր մը, Տիգրան Արփիարեան, իրմէն չյուսացուած արխարարութեամբ յայտարարութիւն մը բրաւ՝ ի նպատակ տնտեսարարին : Կը հաւատայի՞ր. — ըսաւ թէ՝ Փանոսեան միակ տարուան մը մէջ Սիպիլին տառնեցած տարիէն աճնութեամբ ու կրկին կրկին սրբադրութիւններով զրած ոտանադրներուն չափ ու անոնցմէ գերազանցապէս զեղեցիկ բերթուածներ զրած է :

Բայց հիստթափումը սրբան ալ դառն ըլլայ, պէտք է փութալ, ի սէր մերի ու խորշիկ՝ այլ անտրտ ճշմարտութեան, զինքը արթնցնել այս շատ անուշ՝ բայց վասնդաւար բունէն : Եւ, աւագ, ճշմարտութիւնն ա'ս է որ, սպասարանի, « ժամանցի », « զրչի զբօսանքի » և « անօգուտ խօսքերու » հանրամատոյց հասոյակատարութեամբ բանաստեղծութիւն մը, անձնական վազանցիկ ու խաբուսիկ հաճոյքի մը հմայքին սահմաններէն անդին չի կրնար անցնիլ : Այս

զաճած պարկեշտութիւնը՝ զուրկ է միամիտ յաւակնութիւններու վառնդաւոր ճաշակէն։ Անիկա՝ զիրարդնի զուարճասիրութեան մը ինքնաբաւութենէն զուրս ելնելու անխոհեմութիւնները չի ճանչնար, տարածուելու, անառջայթելու համար իր ժամանակին ու իր միջավայրին վրայ։

Բանաստեղծութիւնը, շատերու դժբաղդութենէն, միջին սահման չի ճանչնար։

Կամ՝ լիովին, ամբողջական բնորոշութիւնը, և կամ՝ ողորմուկ հետեւակութիւնը, — կրնայի բոկել՝ ոչնչութիւնը։

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ԹՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլիս, 11 Նոյեմբեր 1902

Սիբեիլ Բարեկամ. — Նախորդ նամակս կը վերջապէս յիշատակելով Կիւմշեան Յովհաննէսի կտակը։ Անկէ վերջը Կ. Պոլսոյ թերթերը, — այս պարագային մէջ իրոււամբ չեն, — շատ բան զրեցին հանդուցեալ բարերարին վրայ. Բերայի մէջ սեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն մը, նախադահութեամբ Ս. Պատրիարքին, և քանի մը օր ամբողջ Պոլսոյ Հայոց խօսակցութեան նիւթ դարձաւ հանդուցեալ ծերունի սեղանաւորը։

10,000 ոսկւոյ վագֆը անակնկալ մը չեղաւ սակայն իր ծանօթներուն, որովհետեւ Կիւմշեան իր կեանքին վերջին տարիներուն շատ սիրտ հատցուց գանելու. համար օրինական եղանակ մը, որով կարենար իր հարստութիւնը թողուլ բարեւնդատակ հաստատութիւններու, ապահով ձեռով, առանց ենթադրութեան իր ժառանգորդներու քմահաճոյքին, ու մանաւանդ կաշկանդուած չըլլալով այն օրինական արտադրութենէն որուն համեմատ ու եւ է անձ իր հարստութեան վրէժի միայն կրնայ կտակել։ Ասոր համար օրէնսդէտներէ մասնաժողով կազմել տուաւ, խնդիրը քննուեցաւ, և վերջապէս գործնուեցաւ եղանակ մը որ դրամի վագֆն է, և զոր Պատրիարքական յատուկ շրջաբերականով ծանօթացնել տուաւ ամէն կողմ՝ երբ Ատենապետ էր Կտակաց Հոգաբարձութեան։

Հիմա խնդիր է գիտնալ թէ քնչով է ս. պիտի դորձագրուի

հանգուցեալին վագֆը: Իր վագֆիէն ֆէթվաթանէէն վաւերացուած, ամուր է օրինական տեսակէտով, եւ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքը, որ Միւթէվէլլի կարգուած է, պիտի պահանջէ անոր գործադրութիւնը: Կ. Պոլսոյ մէջ Կիւմշեան ունէր քանի մը միւլք կալուածներ, որոնք 5000 ոսկի կ'արժէն զրեթէ, առով դումարին կէսը ապահովուած է արդէն: Միւս կէսն ալ պիտի դանձուի իր Եւրոպայի մէջ ունեցած պատրաստ դրամէն եւ արժէթուղթերէն: Կիւմշեանի բոլոր հարստութիւնը 20,000 ոսկիէ աւելի է եղեր, թէեւ Մարտիրոս իր սնտուկէն 2000 ոսկի միայն ելեր է, կ'ըսուի սակայն թէ ուրիշ եւրոպական գրամատուներու մէջ ի պահ դրուած գրամ ունի: Ամէն պարագայի մէջ, ինչպէս գիտեա, Արապքին գործոց նախարարութիւնը արդէն միջամտած է գործին, եւ հարկ եղած բոլոր միջոցները ձեռք պիտի տանէ գործադրել տալու համար վագֆիէն:

Չպիտի դարմանտա, սիրելի բարեկամ, եթէ ըսեմ քեզ թէ Կիւմշեանի վագֆին ամէնէն միթիթարական կողմն ալ ա՛յս է ա՛հա: Յարզ մեր բարերարները խախտաւ հիմերու վրայ կտակ ըրած են, եւ անոնց մահէն ետքը ժառանգորդները կըցած են անոնց կաթը չյարգել ընաւ: Կամ ժտտամբ միայն յարգել: մէջտեղ են Աշրպեան Պողոսի եւ Տիգրան Գաւակէօղեանի կտակները: Այդ բարերարները, որոնք Կիւմշեանէ շատ աւելի կարեւոր դումարներ կտակեցին հայ հասարակութեան, չկրցան կամ չուզեցին անանկ միջոցներ ձեռք առնել որ իրենց մահէն ետքը իրենց կտակը գործադրուի: Կիւմշեան այդ տեսակէտով անոնցմէ խելացի փրթաւ, եւ տարակոյս չկայ որ իր օրինակէն պիտի օգտուին ուրիշ բարերարներ ալ:

Խնդիրը վագֆի ու կտակի վրայ է, ուստի կրնամ յիշել քեզի ուրիշ բարերար մըն ալ, որ տակաւին կենդանի է, եւ որ իրապէս տաքինի կնոջ արիւթը մը եղած է, Նէվրուզ ամիրային աղջիկը՝ Տիկին Վասիլուհի Մաշկոսեան: Այս կինը, ինչպէս կարդացիր թերթերուն մէջ, վերջերս 600 ոսկւոյ դումար մը նուիրեց Արմաշու Պալքեօղանքին, երկու տարի առաջ ալ Նէնի Գիւղի Հայոց վարժարանին աղքատ սղոց օգտին վագֆ ըրաւ զեղեցիկ տուն մը, զոր իր ընտկութեան համար չինել տուած էր այդ գիւղին մէջ, եւ որ 700 ոսկւոյ մօտ արժէք ունի եղեր: Ասկէ զատ Եռագիւղի եկեղեցւոյն ալ նուիրած է իր մէկ Քայլքիանէն որ բաւական հասցիթ կը բերէ: Ահա՛ զեղեցիկ օրինակ մը, որուն տարափոխիկ ըլլալը

պիտի մաղթէիր անշուշտ՝ Սակայն ցաւով պէտք է ըսեմ որ մեր հիմակուան հարուստներէն շատ քիչեր Տիկին Վասիլուհի սիրտը կը կրեն։ Ինք 70 տարիի չափ առաջ ծնած է Խազդուղ, այն առեհները ուր այդ արուարձանը ամէնէն դարգացած կեդրոնն էր Կ. Պոլսոյ Հայոց հայրը, Ներսիսեան Յարութիւն ամիրա, իր ժամանակին ամէնէն կրթասէր մարդոցմէն մէկը եղած է եւ ճէզայրլուան Մկրտիչ ամիրայի հետ ծաղկեցուցած է Խազդուղի Ներսիսեան վարժարանը։ Այդ միջավայրին մէջ անցած է մանկութիւնը եւ պատանեկութիւնը Տիկին Վասիլուհի Մարկոսեանի, որ, եթէ չեմ սխալիր, աշակերտած է Յովսէփ Թալուզճեանի՝ Խալիլա կրթուած այդ հայուն որ 1840 ի առեհները Կ. Պոլիս գտնուած հայ ինտելիկէնս գասակարգին գլխաւոր ներկայացուցիչներէն մէկն էր։ Այս է պատճառը որ այդ տարիքն ունեցող հայ կանանց մէջ հազուադէպ են անանկներ որ Տիկին Վասիլուհիի գաստիարակութիւնը ստացած ըլլան։

Ուրիշ ծանօթ հայուհի մը Տիկին Աղանի՝ քոյր հանգուցեալ Յակոբ փաշա Գաղաղեանի, վերջերս մեռաւ հոս։ Կը սպասուէր որ ինք ալ կտակ մը թողու, որովհետեւ բարեգործական ձեռնարկներու ջերմ օժանդակող մըն էր, եւ անդաւակ մեռաւ։ Սակայն այդ յոյսը իրերեւ ելաւ։ Հանգուցեալ Տիկինը կը թողու իբր ժառանգորդ իր ամուսինը, Կարապետ էֆ. Տէրունեան, որ հիմա եւրոպա կը դաճուի եւ որմէ բաժնուած կ'ապրէր, եւ իր եղբայրը Նշան էֆէնտի Գաղաղեան։ Այս վերջինը Գաղաղեան ընտանիքին յետին շառաւիղն է։ Ս. Պատրարքը, որ նախագահեց Տիկին Աղանիի յուղարկութեան, իր դամբանականին մէջ խօսքը ուղղելով Նշան էֆէնտիի, զգալի ընել տուաւ անոր՝ թէ իր ամուրի մեռած եղբայրներուն եւ քրոջ պարտականութիւնը առ իրենց համայնքը հիմայ ամբողջապէս իր վրայ կը ծանրանայ։ Համեմակաւ է ուրեմն որ Կիւմէեան էֆէնտիի օրինակին հետեւող մը ըլլայ Նշան էֆէնտի ալ, որ բարեւէր ու կրթասէր անձնաւորութիւն մըն է եւ, ժամանակաւ, երկար տարիներ վարած է Բերայի Նարեկեան վարժարանին Հոգաբարձուի պաշտօնը։

Տիկին Աղանիի մահուանէն քանի մը օր առաջ Խազդուղի Որբանոցին համար Տիկինոնց խնամակալութիւն մը կազմուած էր, եւ այդ խնամակալութեան անդամ ընտրուած էր նաեւ հանգուցեալ Տիկինը, որ հաւանօրէն Ատեանպետ պիտի ըլլար այդ մարմնոյն։ Իր մահը պատճառ եղաւ որ խնամակալութիւն

նը տակաւին չստանայ իր վերջնական կազմակերպութիւնը, եւ կը լսեմ թէ ազդեցիկ անդամակներէն երկուքն ալ՝ Տիկին Բրաք Աղապետն եւ Տիկին Սրբուհի Գարակէօղեան, հրաժարած են արդէն։ Շատ կը վախնամ որ այդ մահը եւ այդ հրաժարականները Տիկինանց խնամակալութիւնը մեռելածին մարմնոյ մը վիճակին վերածեն՝ բան մը որ Խաղիւղի Որբանոցին համար զգալի պակաս մը պիտի ըլլայ։

Քանի որ առիթը կը ներկայանայ, ներքէ՛ որ ըսեմ քեզի թէ Խաղիւղի Որբանոցը չա՛տ հեռանդ վիճակ ունի հիմա, ինչ որ երեւան եկաւ շնորհիւ Նրանուհի մարապետին . . . հիւանդութեան Այդ հաստատութեան վրայ սկսած էին պատմուիլ այնպիսի բաներ՝ որոնք կը յիշեցնեն Լէո Թաքսիլը եւ իր երբեմնի հրատարակութիւնները Ֆրանսայի մարապետանոցներուն վերայ։ Հանրային նախըառուութիւնները պակսած էին, պարաքերը շատցած, եւ երեսունէ աւելի որբուհիներ հաստատութեան մէջ զրկանքի կեանք մը վարելու այդ հաստատութեան մէջ, որուն վրայ ֆոնքրօյ չկար գրեթէ։ Գիտես անշուշտ որ Ս. Պատրիարք Հայրը, վերջ տալու համար այս վիճակին, Խաչատուրեան Կարապետ եւ Թեւեան Բարթող Էֆէնտիները ընտրած էր Խնամակալ այդ հաստատութեան։ Անոնք հիմայ դործը լրջօրէն ձեռք առած կ'երեւան։ զիմում կ'ընեն ամէն կողմ եւ նուիրատուութիւնները կը սկսին քիչ չափ Նրանուհի մարապետին տեղ ալ, որ ապաքինած է հիմա, ուրիշ մարապետ մը կը վարէ դործը, երկու մարապետ օգնականներով։

Այս ամէնը լաւ։ Սակայն կը կարծեմ թէ աւելի լուրջ միջոցներու պէտք կայ այդ հաստատութիւնը բաց կարենալ պահելու համար։ Որբանոցի չէնքը արդէն խախտու վիճակ ունի, եւ պիտոճէն բոլորովին զուրկ է հաստատակալութենէ։ Եթէ չելլէ բարերար մը, որ կարեւոր գումար մը կտակէ այդ հաստատութեան կամ չկազմուի բարի տրամադրութիւնով օժտուած Տիկինանց խնամակալութիւն մը՝ դործին այս ձեւին մէջ չարունակութիւնը գծուար պիտի ըլլայ։

Կ'ըսուի թէ հասոյթի բացառիկ աղբիւր մը ձեռք բերելու համար մօտերս թափերական ներկայացում մը պիտի կազմակերպուի ի նպաստ Խաղիւղի Որբանոցին։ Կը մաղթեմ որ այդ ներկայացումը յաջողի, սակայն չեմ կարծեր որ 100 ոսկիէ աւելի հասոյթ մը գոյանայ, մանաւանդ որ արդէն իսկ պատրաստութիւններ կը տեսնուին ի նպաստ Նէտի Գուլէի

Հիւանդանոցին տրուելիք նուագահանդէսին, որ ինչպէս գիտես, ամէն տարի տեղի կ'ունենայ եւ 1000 ոսկւոյ մօտ հասոյթ մը կը գոյացնէ:

Այդ նուագահանդէսին կարգադիր մասնախումբը կազմակերպուելու վրայ է. անոր մէջ կը գտնուին Վսեմ, Նորատուհեան, Տիւպէր էֆէնտիները, եւ Գրիգոր Խան Շամտանձեան: Այս երեք սիրուած անունները կը բաւեն ազանովելու համար գործին նիւթական յաջողութիւնը: Գալով արուեստական յաջողութեան քիչ մը կը տարակուսիմ: Անցեալ տարի միջախօսիւններ հրամցուցին միգի, եւ զժրախտաբար անանկ միջախօսիւններ որոնք օտար էին. չէր գտնուած մէկ Հայ մը որ ուղէր մասնակցիլ այդ նուագահանդէսին. եւ գիտես որ Կ. Պոլսոյ Հայոց մէջ չեն պակսիր օրիորդներ եւ պարոններ, որոնք կը զարնեն գաշնակ, ջութակ, թաւջութակ, ֆիլիշ, Վսնօղի եւ tulliganti: Սակայն մասնախումբը չէր կրցած գտնել արժանաւորներ, եւ գտած արժանաւորները չէին հաճած մասնակցիլ. երեւելի թաւջութակահար մըն ալ, հայ կաթուղի, պահանջած էր որ 10 ոսկի տան իրեն նուագելու համար, ինչ որ Մասնախումբը մերժած էր:

Երբ Իզմիրի մէջ տրուած հայ նուագահանդէսները կը բաղդատուէ մերթներուն, առանց վարանման կ'ընդունիմ, սիրելի բարեկամ, թէ քու հայ քաղաքակիցներդ իմններէս շատ աւելի կարծեն . . . այս մասին:

Ս Ե Թ

ՀԵՂԻՆԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պատմ. 2. հրատարիչ բառ, բառ մը, որ թէի իր ամենէն լայն ու բացարձակ առումին մէջ գոյութիւն չունի մարդ տրարածին համար, որուն ներքեւ սակայն, մահկանացուն մարմաջը կը զգայ իր անունը — իր « ես » — փակցնելու: Ինչ փայթ, իթէ այդ անունին տակ ամենէն արտառոց ու անհամ թափթրիւթներուն հետ ամենէն այլանշակ ու աւախակ « հրաշակ . . . եղա » ներք պակաս չըլլան իրենց անտախտներով:

Խոշոր տառերով գիրք կոչուած հաւաքածոյի մը յաճախ փայտուն կողքին ճակատը իր անունին դրասանդովը, ալ իրատունքը

կուտայ անոր՝ հեղինակի մը հոյերը առնելով աջ ու ձախ վճիռներ արձակել զրական կամ կրթական ամէն խնդիրներու մասին:

Կը պատահի սր բնական խմբագրութեան մը անձնական մէկ նկատումին և կամ բարձր արտագրութեան շնորհիւ, իր մէկ յօդուածը պատիւ ունենայ հրատարակելու: Օրաթերթի կամ հանդէսի այդ բարեբաղդը? Թիւր՝ ալ մասունքի մը նման գուրգուրանքով ու պաշտանքով կը պահէ զրդանին մէջ, երևան հանելու համար գէտ կամ անգէտ առիթներով իր « եսին » փառասունջիկ զոհացումը — հեղինակութիւնը —: Մանաւանդ ան իր երազներուն ու մտածումներուն մէջ ալ այնքան մտադրութիւններ ունի հաւատալու թէ իր այլ սքանչելի յօդուածը ամէն ժամ, զաւանդու հետաւոր անկիւններուն մէջ անկամ մեծ հետաքրքրութեան և յազման առարկայ դարձած է, և ամբողջ զրական գէտները հիացումի և սքանչացումի զգացումներով կը զանան անոր շուրջը:

Գրչի ու զրքի այս ստուար գասակարգէն վերջ, սրունք այս պարամուտին հսկայ համեմատութիւններ ստացած են իբրեւ ազգագրագէտ, բանասէր, բանահաւաք, քննադատ, խմբագիր, օրագիր, մանաւանդ ինչ և ան, և ան, և ան, կայ ուրիշ կարեւոր գաս մ'ալ սրուն գէտքին վրայ ոչ նուազ հեղինակի հոյ մը իր մասնաւոր գիմագծութիւնը կը շինէ:

Իբր փակագիծ, պէտք չէ մոռնալ թէ հեղինակութեան զգացումին գոյութիւնը՝ մարդուն մէջ, չէ որ մասնաւորաց բնիկ կուզուի իբր մոլութիւն մը կամ թերութիւն, բնդհակառակը, այլ զգացումը ամենէն արամբանական ապացոյցներէն մէկն է առաջնորդելու համար մարդը իր բոլոր կարողութիւններովը, բնութեան բացարձակ և միակ հեղինակութեան, մանաւանդ, անհատականութեան զգացումը շեշտող կամ ճիշդը գոյութեան բերող, մրցումի, հեռեւորար յատմագիմութեան ոգին վառ պահող զգացումն է, աւելի մանաւանդ մարդկային « եսին » է՛ն պայծառ տրտանկարն ու արտայայտութիւնը, այլ՝ այլ զգացումին կարդ մը գէտքերու կողմէն ծայրայեղ յայանութիւնը մասնանշել՝ սրուն հեռութիւնը շատ մը անպատահութիւններու և աղէտներու ծայր կուտայ:

Գրչի այնքան անկարող ու անհարակ հեղինակներու վիմած հեղինակութիւններէն կամ աւելի արդար ըլլալու համար թափվ փութներէն վերջը կուգան կրօնական, կրթական և թաղական պաշտօնէութիւններուն հեղինակութիւնները: Հեղինակութիւններու այս խումբն ալ իրեն տրուած բարոյական հեղինակութիւնէն առիթ զրանելով չի մոռնար իր անձնական քմահաճոյքներուն ու կնհոտ նկատումներուն հեղինակութիւնը զրուաղել:

Շատ անգամ, պարզապէս իր հեղինակի գոյութիւնը ցուցադրելու կամ հեղինակութիւն մը բրած ըլլալու համար կըսկսի փոփոխութիւններու անծայր կծիկ մը քակել, բարեկանան խառնակութիւն մը — սրճնք զուրկ են բարերար արդիւնք մը գործելէն, քանի որ այդ յեղաշրջումը նախորդին յաճախ օգտակար ու բարոյացուցիչ կարգադրութիւններն ու կերպարանաւորութիւններն լուծելէն ու քայքայելէն կ'առնէ իր առաջաբանը:

Խորհուրդ մը կամ պատկ. ժողով մը սրուն անգամները, իրենց նախորդներուն հաստատած գրութիւններն ու ուղղութիւններն անհետացնելու մէջ կը փնտռեն հեղինակութիւն մը գործած ըլլալու փոփոքը, այս պատճառով որ իրենք, թերես կարողութիւնը չունին աւելի փայլուն գործի մը զլսելը իրենց անուններուն գրուագ մը հիւսելու: Եւ ահա ուսումնական խորհրդին վերջնաբութեան կը յաջորդէ իրենց ամենէն փայլուն էջերէն մէկը — Ուսուցիչներու փոփոխութիւն, որուն ծայր կուտայ զրքերու, կարգ ու սարքերու, մէթոտներու և ուղղութիւններու իրարանցում մը, որուն ամենէն աւելի առժայր պաշտօնեայէն աւելի զոլրոցը կ'ըլլայ: Բայց չէ՞ որ նորակազմ տեսչութիւնը կամ ժողովը պէտք է հեղինակութիւն մը գործելով ցուցնէ իր գոյութիւնը, խմբագրութիւնով մը հրատարակներու և հրատարակիրերու սրտնց ներքե իրենց քմահաճոյքին ու «եօին» նշանադրոշմը կոխուած ըլլայ — գոհացումը սնանկ ու տնանկ կարողութիւններու և մտքերու: Այլ փոյթ է թէ այդ հեղինակութիւնները բարեփոխում կամ չարափոխում բառերով սրակալին, քանի որ հեղինակութիւն մը միշտ հեղինակութիւն մ'է:

Անտախա

ԱԿԵԻԼԻՆԷ

• • • Խմբագրութիւն Ա. Մարտոյ

Հաճեցէք Ձեր Պատ. հանդէսի մէջ ծանուցանել որ Բիւնկեանցի Տէր Վարդան անուն համբակ Թարթիւֆի մը այլեւս պատասխանելու աստիճանին չեմ զիջանիր:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԼԵՈՆՏԻՆԻ ԱՆՔ

ՀՈՎՈՒՈՒՀԻՆ

«ՊԵՏԼԱ» ԻԸ

ԱՆՈՆՔ որ հանդիպումը ունեցած են Եփրատի Հովիտին՝ դարնանամուտի անուշաբույր օրերուն մէջ մահաւանդ, ներշնչած ըլլալու են բովանդակ թովանքը այն անկոխ վայրերուն, ուր բնութիւնը իր ճարտար մասերուն հրաշագեղ ցուցադրութիւնը կընէ միշտ:

Հոն, զիւղերը մենաւոր վրաններու հեռանկարին պէս գետն դուռն են, բիշ անգամ իրարու մօտիկ, երբեմն ալ անջատուած իրարմէ դարուպոսով մը միայն: Ասոնցմէ մէկուն մէջ կ'ապրէր Հովուուհին, այն կապոյտ ու վալար բարձունքներէն մէկուն՝ ուսկից նազելի բրդուհները արշալոյսին հետ արթննալով բնութեան առնուածութիւնը կ'ըմբռնէին: Մինչ բիշ մը հեռուն, գետակին կուրծքէն բարձրացող կահակները ներդաշնակ մրմունջով մը կը ծաւալին, նման գիշերաշրջիկ զիւցալնուհիի մը երգին՝ որ հազարաւոր շինականներու սիրույ հեշտանքներով հիւսուած է:

Այն մէկը, զիւղի աղուոր պարմանուհիներէն՝ ինքնաբերաբար նախանձի ծիլ մը կ'զգային որսերնուն մէջ, հեռագետէ տարածուող հանդէպ Հովուուհիին անդամադրելի հրապոյրին: Ուրիշներ զերին ըլլալ կ'ուզէին այն չքնաղ աստղիկին՝ որուն լուսաշողքը ծնունդ տուած էր այսքան հրապուրիչ կակի մը:

* * *

Սարահարթին վրայ, կոնակը իր հովուական թանձր ու միաժառ վերաբրելին տուած՝ Հօտաղը մաքի յափշտակութիւնով կը կը դիտէր առաւօտը: Թաց ծաղկեբաժակները լոյսի առատ խնուրէն ամփոփուիլ սկսեցին Էին սխտելով չորսպին թարմ անուշաւտութիւն մը: Ոչխարներու անհամբանը երամը զաւարիքին վրայ կը թռչկոտէին, ու վայրի տատարակները բերաննին նշաժաղիկներ առած վարնան անդրանիկ օրհնութիւնը կը ամանէին բոյներնին: Այս երևոյթները Հօտաղին սիրտը հրապոյրով մը կը լեցնէին, ուր սակայն խորշ մը մնացեր էր միշտ տխուր ու ամայի:

Քիչ յետոյ, ամենօրուանին պէս, հեռուէն կը նշմարուի Հովու-

ուհին, որ դէպի արօտատեղ կ'շտապէ: Վար կը գնէ կ'թոյնները ու իր լաշակները արմուկին հանգուցելու զիտումաւոր յապաղումին մէջ՝ Հօտաղին անմխիթար երեսօյթը կ'ուսումնասիրէ: Տաք է Հօտաղին սիրտը, իր սէրը լեռնականի սրտին անարատ ծնունդն է՝ որ նկատողութեան չառներ իր ու իր սիրածին մէջագի խորքնիկ անջրպետը: Միենոյն բուռն ու անխառն զգացումը Հովուուհին ալ մէջ, որ իրենց անձնուէր բաղձանքին սպառնացող արդեւոր կուգէ անուղղակի կերպով յայտնել իր սիրականին՝ անխօս մաքրներուն ուղղելով իր խօսքը. — Ի՞նչ պիտ ըսէիր զուր, անըզու հոգիներ, երբ Հովուապետին աղջիկը իր սիրտը կապէր սղորմելի Հօտաղի մը, որ չունի սչինչ, սրինդ մը միայն, սրինդ մը միայն:

Հօտաղն է կ'սկսի, — Գացէ՛ր շուտով, աղաչեցէք Հովուապետին, Հօտաղն է իր ծառան, որ չունի սչինչ, սրինդ մը միայն, զոր իր սրտին թելերով շինած է, դացէք աղաչեցէք Հովուապետին, թէ կը ձգէ կը հեռանայ այս գեղեցիկ հովիտէն, իր ծառան Հօտաղը, որ չունի սչինչ, սրինդ մը միայն:

Հովուուհին կը մեկնի սրտաբեկ, կոնակէն ճանչուար դռներու կարօտալից մոլանքը օդը կը կենդանացնէ:

Հօտաղն է կ'առնէ իր սրտակից սրինդը ու զիւրաշարժ մասնները կպցնելով լացող եղեգնիկի բերբերուն՝ հեռացող սիրականին սիրտը յուզել կը ջանայ: Որ և է կսկիծ այնքան սղորբիչ ու աղղցիկ չպիտի ըլլար, որքան այլ անզգայ փայտափուղէն զուր եկող հեծեծանքը: Այսպէս կերպէր Հօտաղը, մինչ անըզու դառնուկները կը մակադէին սարահարթին ստորտար, մինչ ամէն երեսօյթ բնութեան բաշխած ծիծաղովը կը ծիծաղէր:

*
* * *

Կը ըսէ Հովուապետը, այն բոլոր սրտի խօսքերը, որ փոխանակուած էին երկու սիրտներու կողմէն, բարկութենէն յօնքերը կը զոյղան ու աչքերը բոցի վառարաններու կը փոխուին: Յեյտային ազնուականութեան նուիրագործուած սկզբունքը վրանդուելու մօտ կը տեսնէ, փառասիրական խրոխտ արիւնը եղբ կ'առնէ երակներուն մէջ ու դառնալով լերան աղուոր աղջիկին՝ — կ'անիծեմ՝ այն սիրտը որ իր հսկայ բարձունքէն դէպի ցած կը խոնարհի, կանխիմա՛մ այն հոգին, որ իր սուրբ ազնուականութիւնը հոգելի կը դարձնէ խոնարհ արարածներուն:

Ծունդի կուգան Հովուապետին քաջ սպարմանները ու ինքնահաճ խոստովանութիւնով կը պատուեն զատաղճիւրը, տեղեցնելով

իրենց կողմէն. — Թող այնպէս ըլլայ, ո՞վ Հովուապետդ, արժանի չեն այս զեղեցիկ հովիտին, արժանի չեն մեզի ու զիրազոյցիս սըրտերը, ապրի՛ Հովուապետը:

* * *

Լուր զնաց Հօտաղին, հովին ու թռչունին բերնով, բարկութեան կայծը քիչ տառնէն պիտի տարածուէր ամէն տեղ, և չպիտի կրնար խուսափիլ ուր որ ալ գտնուէր, այդ անպզամ՝ Հօտաղը: Թողելով իր ճանչուոր խմբակի ստրահաթին վրայ, Հօտաղն է կը հեռանայ իր նուիրակին վայրէն, հեռն անհելով միայն իր հաւատարիմ սրինգը՝ առանց հոն ու հոս զեղեկելու:

* * *

Օրեր կ'անցնին, սպասումի ու բողբոջութեան յուսատու օրեր: Անձնուէր սարկածունն սէրը կը մտրակէ Հովուապետի աղջկան զգայնօտ սիրտը, որ ամէն զոհողութեան փոխարէն կուզէ դանկ իր սիրակորոյս ուղեօրը: Քաշկ անընդհատ, գիշեր ու ցօրեկ, մինչև որ իր երկաթէ գորշապարնները ժայռերուն կողքին ըսուելով վաշի գառնային: Կ'երթայ ու կերթայ, անցնելով թաւշաղառ ու զինեթէ, միշտ երազուն ու թեթեալ: Ուրբերուն ներքե ծաղիկները հաղիւ նշմարելի հետք մը կ'ընդունին, ու կը քալէ Ան, մերթ բլուրներուն ալիք ալիք բարձրութիւնները, մերթ ծմկներուն զոհաւոր կտրծքը կտրել անցնելով: Ատեն տառն ընտառութենէ ու յաղնութենէ ընկճուած՝ վայրկեանի մը խորդ հանդիստը կը վնասէ: Առատօտուան մօտ, պզտիկ Հօտաղներ կը հանդիպին բարձունքներու վրայ, որոնց կը հարցնէ աղերսարկու.

— Ըսէ՛ք ինձի, բարի՛ Հօտաղներ, տեսա՞ք իմ՝ սիրականս, որ կ'անցնէր այս զեղեցիկ հովիտէն.

— Ո՞վ է բոս սիրականդ, վաղուց անցած է հոստեղէն Հօտաղ— եղբայր մը: Ան էր բոս սիրականդ, սրուն աչքերը ամպի պէս կ'արցունքէին, սրուն սրինգը մեր սարերուն երդիջները կը տխրեցնէր, հեծեծագին տարածուելով ձորէ ձոր, և որուն արձագանքը լսելի եղաւ մեզի.

Սիրէ՛ Հօտաղ, սիրէ շուշանն ու յասմիկ,
Հովուունին էր երկչոտ, անսիրտ մի էակ,
Սիրէ՛ Հօտաղ, կապոյտն երկնից ու աստղիկ,
Զպիտի լսես այլեւս Անոր արձագանք . . .

Այս երգը լսելով Հովուունին, կ'իյնայ բարերուն ու մամուռներուն վրայ, ուր վիրաւոր կաքուակի մը յուսահատ սիրահալքը կզգայ.

կան վերջացող շարժումն մէջ, մին միւսէն կարեւոր, այնպէս որ կ'շփոթեմ թէ որո՞ւ առաջագիտեմ առաջնութեան իրաւունքը :

Պատճառ մը չունիմ սակայն զեղեցիկ սեռին զլանալու պատուոյ տեղը միթէ կեները պաշտելի չե՞ն, սիրելի չե՞ն, հակառակը սնդոդ մը կրնա՞յ ըլլալ, նաղելի չե՞ն՝ հակակարծիք էք, զգուելի մի՛շտ՝ չէ՞, թեթեւամտ երբեմն՝ տարակոյս ունի՞ք, ձանձրալի ստէպ՝ երբ կ'շփանան, այո՛ պիտի աղաղակէք, գիտեմ: Կրնա՞ք ուրանալ թէ անոնց մէջ զբաղիտուէիներ ալ կ'ծնին, անընական բան մը չկայ, չէ՞ որ մենք ալ անոնցմէ կ'ծնինք, այս ամենն աղեկ, բայց երբ ըսեմ թէ այդ զբաղիտուէիներուն մէջ Ատելութիւններ ունեցողներ կը գտնուին, երբ ըսեմ թէ անոնց մէջ Սէրեր ունեցողներ ալ կան, ի՞նչ պիտի ըսէք, պիտի խնդկեաք անոր զբաղները կարգալու, լափելու եւ անոր մէն մի տողէն սրտի, հոգւոյ եւ գլուխի պաշարներ համբարելու: Ո՛հ, նէրա Սէրերը, կրնա՞յ մարդ չհետաքրքրուիլ անոնցմով, կրնա՞յ չյուզուիլ, չվերանալ, չանէմալ, եւ պարզապէս դիւցազնական չէ՞ք գտներ հրապարակաւ իր սէրերը խոստովանելու այդ կանացի յանգիստութիւնը, բայց աւա՛ղ, ո՞վ կ'հասկնայ, ո՞վ կ'ընահատէ այդպիսի նոր գրիչներու օգտաբեր ուղղութիւնը, որպէսզի յարատեւեն եւ իրենց լուսատու ջահով վառեն ու կրթեն իրենց ընթերցողները, անոնցմով չէ՞ որ մեր զբաղանութիւնը պիտի համար իր յաջողութեան գագաթնակէտը, երբ մանաւանդ այդ բաղձալի բարձրացումին իրագործման համար լըջօրէն կ'աշխատի Պատրիարքարանը, խմբագրելով նոր կանոնադրութիւն մը՝ խրատուելու համար մեր օրագրութիւնը, եւ հաւատացէք, աւանդ կնճիռ մ'աւելցնել աշխատելու հրապարակապիբոսութեան ամի, եւ ըսէ՛ք, այս ամենն նորութիւններ չե՞ն, օրիորդ մը որ իր Սէրերը կ'գայլայլէ, Պատրիարքարան մը որ իր պաշտօնն անթերի կատարած, անչուշտ լոկ ժամանցի համար, յղացումներ կուսկնայ, եւ ո՞ւր ձգենք Երրորդ նորութիւնը, հապա՞ Բիւիկեանցի Տէր պապան, ահա ձեզի ինքնաճառն մէկը, փոխանակ անխնո ոգւով իր պատարագը ընելու, փոխանակ պատարագի ժամանակ սուտ կամ իրաւ լալու, ինչպէս կ'ընեն ոմանք, փոխանակ քարոզ տալու, — քանի որ նորաձեւութեան պէս բան մ'եղած է երկու բառ քովէ քով շարելու անկարող Տէր հայրերու քարոզ խօսիլ եւ երբեմն քարոզը ձգել եւ եկե-

ղեցւոյ դասէն պոռալ ու յանդիմանել մեկնող տիկինները կամ օրիորդները որ տեղերնէն չչարժին, — փոխանակ կ'ըսէի մեր Բինկեանցի Տէր Ասլանեան քահանայայրներու, աղքատներու համար հանգանակութիւն ընելու եւ անոնց իրաւունքը խղճմորութեն քաշխելու, եւեր կ'երկարէ, ու կ'երկարէ եւ բուն խնդիրը մէկ կողմ ձգած իր աստուածաբանութիւնը, իր համայնագիտութիւնը կ'դասակարգէ ճական սիւնակնոց անվերջանալի յօդուածներով, է՛հ, երանելի մարդուկ, մեղքցիք ընթերցողներդ, եթէ երկնքէն իսկ իջած ըլլայիր, կ'մոռնաս որ հիմակուան զրական կեանքի մէջ ամեն բան կարճեցնելու կ'աշխատին եւ երկարաբանութիւններէ կ'խորշին, նոյնիսկ աղօթելու ատեն առ ամենաբարին Աստուած՝ որ միայն քուկդ չէ, այլ ամենուս, կ'մոռնաս որ նոյն ինքն Նիւլան օրինակն տուած է հաղարաւոր տարիներ առաջ կարուկ ու զրական ըլլալու, Մովսէսի ձեռքն տալով կարճ ու անզու պատուիրաններ, որպէսզի մարդիկ, եթէ զանոնք չզործադրեն իսկ, դոնէ չձանձրանան կարգալու, կ'հասկնաս սիրելի Տէր պապա, ինչօք պէտք կ'եկնա քարոզներ կարգալու, քեզի՞ է մնացեր անհաւատները դարձի բերել, երբ դու անգամ չես հաւատար, ապահով եմ, ըսածներուդ, պարզապէս ընթերցողներուդ քթին կ'խնդաս, ըսելիք չկայ, ինքզինքդ սուրբի կարգ դասելով:

Ըսէք, սիրելի ընթերցողներս, այս ամենն նորութիւններ չե՞ն միթէ, օրիորդ մը որ իր Սէրերը կ'տաւիողէ՛, Պատրիարքարան մը որ կանոնագիրներ կ'իմքագրէ . . . խմբագիրներու համար, քահանայ մը որ կաթողիկոսի կամ պատրիարքի հովեր կ'առնէ, Գ. Մալխաս մը որ քննադատի չէ թէ հովերը՝ այլ փոթորիկները դասելէ յետոյ իր ողորմուկ ու անճարակ մէկ թարգմանութեան առթիւ արդար քննադատութեան մը տակ կորակոր՝ թռչարանները բզիկ բզիկ եղած եւ կայմերը ջախջախուած նաւու մը յուսահատ ճիգերը կ'ընէ ջրին երեսը ելնելու համար, եւ գեռ տարակուսիլ թէ մեր համայնքը չալիսի ունենայ գրականութիւն մը:

ՆՈՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ՍԸ

ԿԱՆ ձեռնարկներ որոց իրադրծումը որքան օգտակար հանրութեան նոյնքան ալ պատուաբեր է զանոնք յղացողներուն:

Ահա այս կարեւոր ձեռնարկներու կարգէն է Տօքթ. Ս. Սպարդաւիի հիմնած Դարմանատունն (Clinique) օժանդակութեամբ Տօքթ. Ա. ձէլէպի:

Սոյն երկու համակրելի բժիշկներու վրայ հակառակ մեր փափաքին չպիտի կրնանք չխօսիլ՝ որքան ալ անհաճոյ երեւին անոնց մեր այս քանի մը հակիրճ տողերն:

Տօքթ. Ա. ձէլէպեան ոչ միայն հայ այլ նաեւ օտար հասարակութեանց մէջ, իբր աննման վերաբոյժ կ'վայելէ ամենուն յարգն ու համակրանքն ինչպէս նաեւ անկեղծ պատկառանքն իր պաշտօնակիցներու ստուար խմբին: Իսկ Տօքթ. Ս. Սպարդաւի դրեթէ տարիէ մի վեր է, որ անդու ու յարատեւ աշխատութեամբ մը արժանապէս տիրացած իր բժշկութեան վկայագրին, այժմէն իսկ կ'կեդրոնացնէ իր վրայ, հակառակ իր երկտասարդութեան, խոհեմ ու լուրջ բժշկի մը բոլոր յատկութիւնները, խոստանալով Տօքթ. ձէլէպի նման հետզհետէ ստանալ յարգ ու համբաւ իր փափուկ ու ծանր պաշտօնին մէջ:

Ունեցանք հաճոյքը այցելելու Տօքթ. Ս. Սպարդաւիի նոր հաստատութիւնն՝ որ Հայոց Թաղի դրեթէ կեդրոնն իր նախկին հօրենական տան մէջ կ'գտնուի:

Համակրելի բժիշկն իր ծանօթ քաղաքավար հիւրամեծարութեամբ առաջնորդեց մեզ իր Դարմանատունի բոլոր մասերը, բացատրելով մանրամասնաբար բժշկական գիտութեան համեմատ իր ըրած կարգադրութիւններն եւ քանի մ'ամիս յառաջ Ներսիս ըրած իր ուղեւորութեան առթիւ, արուեստի տեսակէտով վերջին կտաարեւադրծութեամբ օժտուած դրծիւներու վրայ իր ըրած գնումները:

Ընդարձակ տուն մը որ մէջ ընդ մէջ սենեակներով, քանի մը յաւելուածական յարկերով օղտսուն ու տուղջապահական անվիճելի առաւելութիւն մը կ'ներկայէ: Առաջին յարկի վրայ կ'գտնուին հիւրասենեակն եւ հիւանդներու քննութեան համար յատկացուած սենեակ մը, ուր կ'երեւին Տօքթ. Սպարդաւիի մասնագիտական ճիւղին, Կոկորդի, Ականջի, Քիթի հի-

ւանդութեանց յատուկ գործինքը: Երկրորդ յարկը կը գտնուին օգտաւն սենեակներ ուր զետեղուած են հիւանդներու անկողիններն՝ մէն մի սենեակ մէյմէկ հիւանդի յատուկ, հանգրստաւէտ եւ մաքուր մահճակալներով օգային կապէ կրակաբաններով, պատերէն կտնտամ՝ օգային ջերմաչափներով եւ ամեն առողջապահիկ եւ պետանի մանրամասնութիւններով: Կան նաեւ 3 տառնձին սենեակներ որոց առաջինն՝ երկրորդ եւ միւս երկուքն՝ երրորդ յարկերն կ'ընտան: Եւ արտփոխիկ հիւանդութեանց համար մասնաւորապէս պատրաստուած՝ ուրով ի հարկին կրնան բոլորովին անջնառուիլ միւս բոլոր հիւանդներէն: Իսկ վերաբուժական գործողութեանց յատուկ սենեակն պարզապէս հիւսցում պատճառի մեզ, վերաբուժական սեղանէն սկսեալ մինչեւ ամենափոքրիկ մանրամասնութիւններն այդ սենեակին՝ նորութիւն կը բուրձին եւ եւրոպական արուեստի կատարելագործութեան հետ աղնիւ Տօքթ. Սպարդալի իր արուեստին նկատմամբ ունեցած՝ անհուն սիրոյն ու կարգաւարքի մասին իր ունեցած՝ ընտիր ճաշակին ապացոյցներն էին:

Գոհութեամբ հրաժեշտ ասինք աղնիւ Տօքթ. Սպարդալիէ՝ ակնկրեալ եւ ընդհանուր մաքրութենէ՝ եւ կանոնաւորութենէ զմայլած, եւ քաջ համոզուած որ այս տեսակ ձեռնարկ մը գլուխ հանելու համար չէ խնայած ամեն տեսակ զոհողութիւններ եւ չէ կտաւ՝ զփութարութեանց տալիս, գոհացում ապրեալ համար որքան իր բժշկի պարտականութեանց նոյնքան եւ աւելի ամենանոց որոնք պիտի զմեն իրեն բժշկութեան սպաւինելու իրենց ու եւ է հիւանդութեան համար:

Մեր առհմակիցներուն համար որքան ալ նորութիւն մ'է այս հաստատութիւնը, չենք կարծեր թէ ի հարկին խորթ աչօք նային անոր վրայ, քանի որ իրաւ համեստ եւ չափաւոր պաշտմաներով իրենց տունէն չատ ու չատ աւելի հանդատութեամբ՝ պիտի կրնան հուպածուիլ այդ Գարմանատան մէջ եւ չայլել զիտութեան ընձեռած այն ամեն սրայմանները, որոնք ծանօթ են բժշկական արուեստին: Թէ եւ այնպէս կարծենք թէ Իդիլիցի հիւանդներէ աւելի պիտի կրնան օգտուիլ չրիականերու եւ թեմերու հիւանդները:

Յաջողութիւն կ'մտղթենք աղնիւ Տօքթ. Ս. Սպարդալի եւ կ'շնորհաւորենք զինք որ կրցած է յզանալ Գարմանատանի մը գաղափարը եւ մանաւանդ յաջողած է գայն հաստատել առանց զեղել եղբւ:

ԱՐԱՅԱՆ

ՊԵՏԱՌԱՏՈՒԹԻՒՆ — Հոգատար Որդախնամ ընկերութիւնը կ'իւրացէ մեզմէ ծանուցանել թէ հանդուցեալ բարեյիշատակ Մատ. Թէոս էֆ Պալեօղեանի մահուան քառասունըփն առթիւ իր ազնիւ որդի. ներք Յոգբուհեաց Կոշիկ, ձմբան հագուստի և գլխարկի պէտքերն բարե. սիրաբար հոգացած են, եւ այս առթիւ հրապարակու իր շնորհակալութիւնը կ'ըստեն ազնուամիտ նուիրատուներուն:

ՊԱՏՈՒԱՆՇԱՆ — Կայս. ծննդեան բարեբաւորիկ տարեդարձին առ. թիւ զանազան աստիճանի պատուանշաններ ընդունող բազմաթիւ եկեղեցական և աշխարհական անձներու շարքին մէջ՝ իբր բարեկամ՝ մաքաճ էինք մեր նախորդ թիւին մէջ յիշատակել Արթ. Տ. Յովհաննէս քահանայ Մկրեան որ արժանացած է Գ. Օմառնիէ պատուանշան ստանալու Կայս. շնորհին, որուն համար կ'շնորհաւորենք՝ Նորին Արժանապատուութիւնը:

ՊՈԼՍՈՅ ԿՐՈՆ. ԺՈՂՈՎՐ, ինչպէս կ'տեղեկանանք ազգ թերթերէն, հարկ դատեր է պատիժ մը տալ Արմաշական Կորիւն Վարդապետին՝ մասունքներու և նշխարներու վրայ ժողովրդական հաւատալիքը իբր թէ հեղուղ բաներ գրած ըլլալուն համար: — Զարմանալի կ'լծուի մեզ կրօն. ժողովը այս տարազեղ եւանդը և անտեղի նախանշանաւորութիւնը՝ պատ. ժեշու համար վարդապետ մը որու միտք յանցանքը եղած է կրօնական արմատացած աւելորդ ապաշտուածիւններ հանել վտարել ճշմարիտ կրօնի սահմանէն. ըստ մեզ ո՛րքան կրօնը մաքրուի իր նիւթական կեղեւոքէն, ո՛րքան հոգեկան և աննիւթական ըլլայ այն, որքան զտուի. ու սրբուի նշխարով ամենէն՝ անմիտ և անմեղ կարծեամբ աւելորդ ապաշտուածիւններէն և միամիտ հաւատալիքներէն, այնքան աւելի՝ կ'վսեմանայ, այնքան աւելի կազդէ սրտերու վրայ և ամալուռ հիմէ՝ կ'ըլլայ բարոյական կեանքին: Եթէ չենք սխալիր՝ այս եղած է Կորիւն Վ. ի գրութեան նպատակը որու համար աւելի շնորհակալութեան արժանի է քան թէ պատմոյ:

Ա. ՆԱԻԱՐԵԱՆ. Թերթիս վաղեմի մէկ աշխատակիցը որու գեղեցիկ յոգուածները այնքան լաւ ընդունելութիւն գտան երբեմն մեր ընթերցողներէն և որ անձնական դադմանց պատճառաւ ընդհատած էր իր աշխատանքութիւնը, ուրիշ ենք յայտնելու որ այժմ վերականգն է գրել թերթիս մէջ, ինչպէս ներկայ թիւին մէջ կ'երևի իր մէկ լուրջ ուսումնասիրութիւնը, և պիտի շարունակէ այսուհետեւ կանոնաւորապէս զրկել մեզ յոգուածներ և ուսումնասիրութիւններ կարգապահին՝ մասնաւորապէս Գրանոսայի գրական ներկայ շարժման վրայ: Պ. Նաւարեան Սարգսի համալսարանի ընթացքը աւարտած՝ իբր աղտոտ ուսանող կ'ըստին այժմ ֆրանսական գրականութեամբ, և մօտեքս պիտի հրատարակէ ֆրանսերէն քերթուածներու հատոր մը և երեք արարուածով տրամ մը:

ԷԶԵԽԵԼ ազգ. վարժարանին ուսուցչուհի Օր Զարմէն թ. Կուրթեան խմբագրութեան ուղղեալ նամակով մը կ'հերքէ այն աննպատ տեղեկութիւնները զորս նշն տեղին լիցիւթից մը տաւած էր իր պաշտօնավարութեան և կարողութեան նկատմամբ: Թերթիս 20րդ. թիւին մէջ, և կ'յայտնէ թէ վարժարանի Հոգաբարձութիւնը զոհ է իր գործունէութենէն

և գրաւոր շնորհակալութիւն իսկ ընդունած է նոյնէն՝ տրուած յաջող քննութեանց առթիւ։ — Առաջին անգամը չէ որ այսօրինակ հակասական ու մին միւսը հերքող տեղեկութեանց առջև կ'գտնուինք տկամայ, շնորհիւ այն յոռի սովորութեան որով մեր գաւառացի ազգայինք կուզեն անձնական հաշիւներ մաքրել թերթերու մէջ՝ օգտուելով խմբագիրներու վստահութենէն, բացարձակապէս կ'պակսի սակայն հաղորդուած տեղեկութեանց ստուգութիւնը ճշգրիտ միջոցը, և այս պատճառաւ է որ ստեպ կ'վարանինք արձագանգ ըլլալու աւելի կամ նուաղ շահեկան գաւառային լուրերու վախճալով որ հերքում մը չյաջորդէ, մինչդեռ իրենց ճշմարիտ գոյնով հաղորդուած լուրերու հրատարակութիւնը իսկապէս օգտակար բան մը պիտի ըլլար թերթերուն և ընթերցողներուն միանգամայն։

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ՝ ցնցու Պեհր՝ գրեթէ ամեն օր կ'զգտուին քաղաքիս մէջ աւելի կամ նուաղ սաստկութեամբ և տեսողութեամբ ցնցու Պեհրու այս յաճախակի այլ անհետեանք կրնութիւնք թէ և կերպով մը կ'ընտելացնէ երևոյթին և անոր ազդած երկիւղը կ'մեղմայնէ, սակայն միւս կողմէ շարժին տեղական հանդաժնէք՝ զոր կ'կարծեն ստուգել ամենք, քննարկ սարսափ մը վառ կ'պահէ սիրտերու մէջ՝ աղիտաբեր ցնցումի մը հաւանականութեամբ, թէ և՛ ըստ մեզ՝ անտոյի է այսպիսի երկազրութիւն մը քաղաքիս համար։

Ա. Ա. Մ.

ՔԱՊԱՔԱՊԱՊԱՊԱՊԱՊԱՊԱ

ՔԵՐՄԱՆԻՈՅ կայսեր եւ Բորթուկալի Թագաւորին այցելութիւններն յԱնգլիա բաւական զբաղեցուցին քաղաքական շրջանակները։ Ենթադրութիւններ եղան թէ Տէլակուայի ծովածոցին Անգլիոյ թողուելու վրայ է տեսակցութեանց առանցքը, բայց ո՛ր եւ է ստոյգ իրողութիւն մը երեւան չէ ելած դեռ։ Մը. Չէմպրէյնի՝ գաղթային նախարարի ուղեւորութեան դէպի Դրանսլա՝ մեծ կարեւորութիւն կ'տրուի, որ տեղոյն վրայ կուգէ ուսումնասիրել պարտեալ ժողովրդեան պետքերն եւ այն անմրաժեշտ դարմաններն որոցմի կարելի պիտի ըլլայ կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ բարեկարգել ու բարգաւաճել երկիրը։ Պօէր զօրա չարնէրն եւս մեկնած են ու կ'մեկնին դէպի Դրանսլա տեղոյն վրայ տեսակցելու եւ խորհրդակցելու համար գաղթային նախարարին հետ։ Արեւելեան Ափրիկէի մէջ եւս Անգլիա ընդհարումներ կունենայ Սօմալիսրու ցեղապետին հետ եւ այս առթիւ Իտալիոյ հետ համարաշխարհօր գործակցութեան մը լուրերը կանխամաս կ'նկատուին, Իտալիոյ Արտաքին Գործոց Նախարարի հերքումն է։ Իսկ Վէնէցուէլի հետ Անգլիոյ վեճը բաւական յառաջ կ'երթայ եւ այնպէս կ'կարծուի

Թէ Անգլիա՝ Գերմանիոյ հետ միասին՝ նախապէս Միացեալ Նահանգաց կարծիքն շօշափելէ յետոյ, նուազին ցոյց մը կ'պատրաստեն, մինչեւ որ գործադրուին, ինչպէս Գերմանիոյ նոյնպէս եւ Անգլիոյ պահանջումներն եւ անոնց հպատակաց կրած վնասուց հատուցումը։

Ֆրանսա՝ իր խորհրդարանի նիստերն կ'շարունակէ եւ կառավարութիւնը խորհրդարանի վստահութեան արժանացած յառաջ կ'ուսնի իր ծրագիրն Միաբանական դպրոցներու դէմ ազդու միջոցներ օգտագործել տալով եւ քանի մը թեմական եպիսկոպոսներու՝ իրենց իրաւասութեան սահմանէն դուրս ելնելուն համար անոնց տրուած կառավարական թոշակներն կ'ընդլայնէ։ Արտաքին գործոց նախարարն որոշած է՝ հակառակ գաղթալին գործոց յանձնաժողովն ընդդիմութեան՝ ներկայել խորհրդարանին Ֆրանսո-Սիսական նոր դաշնագիրն որ վերջերս ստորագրուեցաւ եւ որու համեմատ երկու տէրութիւններն եւս պիտի կրնան օգտուիլ, սակայն այնպէս կ'կարծուի Թէ խորհրդարանի մէջ հակառակորդներ պիտի ունենայ։

Գերմանիա մեծ կորուստ մը կ'ունենայ Պ. Գրուքի յանկարծական մահուամբ, որու զինա-գործարանն նշանաւոր է եւ աշխարհամուշակ։ Գերմանիոյ կայսրը ներկայ կ'գտնուի անոր յուղարկաւորութեան եւ կ'նկատուի դաւադրին մինչեւ գերեզմանատուն։

Ռուսիոյ նախագահ կ'ըրկէ իր Պատգամագիրը խորհրդարանին, պատգամագիր մը՝ որ ամեն կողմէ կ'գնահատուի իբրեւ պատմական պաշտօնաթուղթ մը։ Նախագահը կ'հարուածէ շրջաքներու դրութիւնը եւ առեւտրական աշխարհի մէջ միուած օգտաւէտ միջոցներու համար ուղղակի պնասքեր կ'գտնէ, կը խօսի անդրոկէանեան ջրանցքին վրայ եւ անոր նկատմամբ Գոլումպեան կառավարութեան հետ քանակցութեանց դեռ լրացած չլլալն կ'յայտարարէ։ Այդ ջրանցքն ամեն պարագայի տակ գլուխ ելնելից մեծ ձեռնարկ մը կ'նկատէ եւ կ'պահանջէ որ Միացեալ Նահանգներն ալ աւելի մեծ միղով տան նաւաշինութեան որու միջոցաւ կ'յուսայ Թէպիտի կրնան պահել իրենց ծովային վաճառականութեան առաջնակարգ դիրքը։ Կ'խօսի պատգամագիրը Փիլիպեանց ու Գուպայի վրայ եւ շտար կառավարութեանց հետ Միացեալ Նահանգաց խաղաղ յարաբերութիւնները կ'շիշտէ։ Մօնրոէի վարդապետութեան ջատագովութիւնն ընելով կ'փափաքի որ Միացեալ Նահանգներն զօրաւոր ու առաջնակարգ դիրք մը գրաւեն աշխարհի վրայ։

“ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ”

ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ ներկայ շրջանի վերջին
 քիւն է որ պիտի ստանան մեր Պատ. Բաժանորդները 15 օրէն
 եւ 1903 Յունիսար 1 ին պիտի ողջունեն մեծահաճ **Յ. Յ. շրջա-**
նի ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ առաջին քիւր։ Մեր ու
 մեր բազմաթիւ բաժանորդաց եւ ընթերցողաց միանամուն
 բաղանձնիկ իրագործումը կազմող սոյն փոփոխութիւնը այժ-
 մեկն սեւակ մը անուշ յազումով տրոխէր կոչուող մեր սիրտը
 իբր հաւեւս հրապարակագիր որ հաշ գրականութեան դաշտին
 վրայ քիչ մ'աւելի զարեղու գոհունակ գիտակցութիւնը պիտի
 ունենայ այս առթիւ։ Ապահովապէս նոյն արտայայտումն է որ
 կ'զգան մեր Պատ. Ընթերցողները նկատելով **Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ** իբր
 հաճելի եւ օգտակար հիւր մը որու այցելութիւնը պիտի ընդու-
 նին աւելի սեւայ Երէ մեկ կողմէն այս հոր ձեռնարկին պատ-
 ճառած նիւթական եւ բարոյական դժուարութիւնները շատ քե-
 րէր կ'իշխեն մեզ համար՝ տնտեսական գրականութեան բարգաւա-
 ճման քիչ մը աւելի չափով ծառայած ըլլալու գիտակցութեան
 հանդեպ, միւս կողմէ մեր **ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ** ին համակրող
 բազմաթիւ բարեկամներէ հասած խախտումական նամակները
 եւ յաջողութեան վստահութիւնները զոյգ կոչուան քի միմեկ
 չենք մնացած մեր յոյսերուն ու ջանքերուն մէջ։ Իրաւի քան-
 կազին ուժ մըն է մեզ համար քերթիս համակրողներու այս փո-
 ջադրանքը եւ աջակցութիւնը որ կ'արտապէս մեզ անապքափ
 եւ վստահ հաշտելով պիտեղու դեպի նպատակը մեր ձեռնարկին։

Պիտի ջանանք կարեւոր եղածին չափ այլապեսութիւն դնել
ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ պարունակութեան մէջ, որ
 աւելի սեւայ պիտի երեւին ոչ միայն արդէն իր ունեցած աշ-
 խատեցողները, այլ եւ մի քանի հոր ու ծանօթ գրիչներ՝ որոնց
 մեծնուն համար գեղեցիկ ժամանորակացը մը պիտի զգայ
Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ՝ ո'չ միայն սոսկ գեղեցիկ
 գրութեանով՝ այլ եւ տնտեսական եւ օտար գրականութեանը
 զբաղող հարցերով եւ զեղարուեստական, բանասիրական, վի-
 պական ինաստասիրական նիւթերու իմեցողութիւնը կամ բարգիւ-
 ճածոյ ուսումնասիրութեանը նոյնացեղու անոր է ցերը

Աւելորդ է կրկնել **ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ Ա. ՄԱՄՈՒԼԻ** բա-
 ժանորդագրութեան պայմանները որոնք գեղեցիկաբար եւ արդէն
 քերթիս կողմին վրայ Բաժանորդագրութիւնը փափաքողներ պիտի
 է փութան այժմեկն դիմել **Խմբագրութեան**՝ կամ մեր Պատ.
 Գործակալներուն։

Ամեն նամակ, դրամ, գիրք եւ այլն պէտք է ուղղել առ
Խմբագիր—Տնօրէնն Ռետեւեալ հասցէին:

م. ماموريان مخدومی — از میر

«آرولیان ماموله داحب امتیاز ومدير مسئولی

Մ. Մամուրեան Որդի — Իզմիր

Մ. Mamourian Fils — Smyrne

ԿԱՐԵԻՈՐ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Վերջին անգամ բլաւով կ'աշտարարենք մեր քանի
մը գործակալներուն և բաժանորդներուն, որոնք յարգ-
չեն կարգ ազրած իրենց առկախ հաշիւներն, որ փոխան
մաքրել զանոնք, հակառակ պարագային պիտի ստիպ-
ուինք հրատարակել թեան առ իրենց տնտեսներն; նկա-
տելով որ իրենց նկատմամբ մեր ունեցած փափկանկա-
տութիւնն ու վստահութիւնն չտրաչար կը գործածուի:

ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՐԹԻՐՆԷ

«ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ» Ի

Ամսօրիա	—	Մեծ. ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԽԱՆԴԱՄՈՒՐ
Ատարագար	—	» ՍՏԵՓԱՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ
Դահլիճ	—	» ՕՀԱՆ ԽՆՏԱՄԵԱՆ
Էնկիւրիւ	—	» ԴԱՆԻԷԼ ԱՇԷԳԵԱՆ
Էտիրնէ	—	» ՏԻՐԱՆ ՏԷՓԱՆԵԱՆ
Թիֆլիզ	—	» ԳԱԼՈՒՍՏ ԳԱԼՍՏԵԱՆ
Թագար	—	» ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
Թրիփուի	—	» ՍԻՐԱԿԱՆ Յ. ԲԸԼԸՃԵԱՆ
Իզմիր	—	» Է. ԱՃԷՄԵԱՆ, Հ. Մ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ
Խարքերդ	—	» ՌՈՒԲԷՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ
Կիրասօն	—	» ԳԱԼՈՒՍՏ ԽՏՇԵԱՆ
Կ. Պօլիս	—	» ԼԵՒՈՆ ՇԱՐԲԵԱՆ
Հալեպ	—	» ՄԻՍԱԿ ՔԵՇԷՊԵԱՆ
Մալաթիա	—	» ԳՐԻԳՈՐ Յ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Մաղնիս	—	» ՊՕՂՈՍ ՎԱՆԼԵԱՆ
Մանչսթր	—	» ՍԻՄՈՆ Յ. ԶԱՔՐԵԱՆ
Չիգալիօ	—	» Մ. Մ. ԳԱՐԱԿԱՎՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ
Պանսուրմա	—	» ԿԱՐԱՊԵՏ ՊԱԼԵԱՆ
Պարսիկալի	—	» ՍՏԵՓԱՆ ՄԱԿԱՐԵԱՆ
Ռօմօստօ	—	» ՏԻԳՐԱՆ ՊԱՂՏԻԿԵԱՆ
Սամսոն	—	» Լ. ԵՂ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
Սեբաստիա	—	» ԱՐՄԵՆԱԿ ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ. ՏԻԳ ԳԻՐԱՆԵԱՆ
Սիվրիճիսար	—	» ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՀԷԼՎԱՃԵԱՆ
Տիարպէֆիր	—	» ՊՕՂՈՍ ՎՐՇ. Յ. ԳԱԲՐԷԼԵԱՆ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

1871-1903

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՅՅ^{րդ}. ՏԱՐԹ

Պ Ա Յ Մ Ա Ն Ք

Ա. Ա. ՄԱՄՈՒԼ Շաբաթաթերթի բաժանորդ գրուիլ փափաքողը կրնան ուղղակի դիմել խմբագրութեան կամ բերքիս Մեծ. Գործակալներուն:

Բ. Բաժանորդագրութիւնք միայն տարեկան են եւ կանխիկ վճարելի:

Գ. Բաժանորդագրութիւնը ժամանակին չմտնողը բաժանորդաց բերքերու առարուսն առանց բացառութեան պիտի դադրի:

Դ. Խմբագրութիւնս պատասխանատու չ'է. բաժանորդաց տեղափոխութեան պատճառաւ կորսուած բերքերու:

Ե. Կորսուած բերքերն վերստանալ փափաքող բաժանորդ պարտաւոր են անոնց գինը վճարել:

Չ. Ա. ՄԱՄՈՒԼ Շաբաթաթերթի տարեկան բաժնեգրինն է՝

Թուրքիոյ	համար	50	Դրուշ
Արտասահմանի	»	12	Ֆրանք
Ռուսաստանի	»	5	Րուպլի
Մէն մի Թիւրքի	»	40	Փարա

Է. Ուղղակի խմբագրութեանս դիմելով բաժանորդ պարտաւոր են իրենց վճարումն խմբագրութեանս դրկելու. Օտար բոլորտանց Մանտա-Յոսրով եւ կամ ճամակա (20 դրուշնոց դրուշմը 1 մլ.ճիտի հաշուով):

Ը. Ձմրատարակուած յօդուածք ետ չեն վերադարձառանց բացառութեան միշտ անպատասխանի կ'մնայ այս խնդրուած ո եւ ի բացառութիւն:

Թ. Ընդունելի չեն անվճար ճամակ կամ յօդուած: Դրկ դուածք նեղ բողբերու միայն մէկ երեսին վրայ պիտի լ. գրուի դիւրութիւն:

Ժ. Շաբաթաթերթ Ա. ՄԱՄՈՒԼ կ'ընդունի նոյն ծախքեր խիստ չափաւոր գիներով:

ԺԱ. Ա. ՄԱՄՈՒԼ պիտի ծանուցանէ արհաւիրքներ երբ անոնցմէ երկուրական օրինակ լ. իրաւունք չ'ունի:

de la Revue Arménienne d'Études
au couvent des R. R. P. P. Mechitarists
VII Méchitaristengasse 4
VIENNE